

સેન્ટના રાજ

ઓટો-દીલખહાર.

(રજીસ્ટર્ડ.)

દીલને આલેખ આપનાર, મનને પ્રવૃત્તિ કરનાર, અસંખ્ય
પ્રલના અર્કની સગંધીઆથી ભરેલું
સર્વોત્તમ સેન્ટ છે. ઓટો દીલખહાર
: પીરીટ વગરનું હોવાથી અત્તર તરીકે
પણ વાપરી શકાય છે ફક્ત ચાર પાંચ
દીપાં કે માલ અથવા કપડા ઉપર છાંટ-
વાથી એકદમ ખુશબો પસરવા માંડ છે
અને વાપરનારને તેમજ તેની આસપા-
સનાઓને મીઠી દીલખુશ મુગંધીમાં
મુકા દેછે. ખીનું કાષ્ટપણ સેન્ટ અથવા
અત્તર ખરીદતા પહેલાં ઓટો દીલખ-
હાર ખરીદો અને તેની અપર્ય મુગં-
ધીના બે ઘડી વિચાર કરો.

તા. કે. ખરીદતી વખતે કાષ્ટપણ વેપારી ખીન ભગતા
નામનું ઓટો-સેન્ટ લેવાને ફાલે તો લેતા નહીં પણ ઓટો-દીલખહાર
આ નામ અચૂર વાંચીને સીલબંધ બાટલી ખરીદજો.

કીંમત નાના બાટલીના રૂ. ૦-૮-૦

કીંમત વચલી ,, ,, રૂ. ૦ ૧૨-૦

કીંમત ગાળ ૦૦ બોસની રૂ. ૨-૦-૦

વી. પી. ખર્ચ ચાર આના.

મુગંધી કાર્ડના ૧ આનો અરજ કરવે મફત મોકલી આપવામાં આવશે
માલ એન્ટ-એન્ટી ઇડીયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કં.

શુભામસીદ શુખર્ષ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

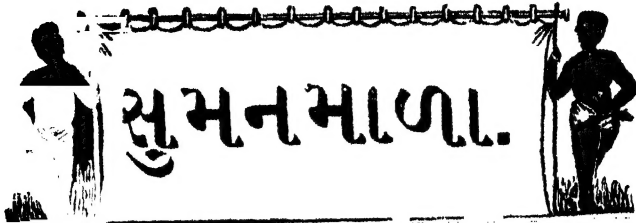
[ગુજરાતી કૅપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૩૮૭

વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ રતુભનગાના

વિષય ૬ - ૨

પ્ર૦ હિમ્મતલાલ ડાહ્યા માઈ દવે.

માળા ૧.

પાંપ ૧૯૭૧

સુમન ૫.

સુમનને

(શિખરિણી વૃત્ત.)

અહો ! ક્યું તારું સુમન ! મુખ નિરંતર દસે !
 અહો ! તારું હૈયું મૃદુલ મધુરો ગંધ પમરે !
 કહે શાથી રાખે જીવનભર તું હાસ ટકતું ?
 અને શાથી દાખે મૃદુલ દિલ દેવી સુરભતું !

ન શું ઝંઝાવાનો જીવનમહી વાતા તુજ મને ?
 ન શું તાપ કલેશો કલુષિત કરે કાદિન તને ?
 અહીં આ ઉદ્યાને અનુકુલ રહે કેમ સઘળું ?
 કહે આપુ ! તેનો અગમ પથ, ને તર્જન પળું !

કામીનીઆ ઓઘલ ખજારમાં લેતાં વેપારી તમોને કહે કે ખીળું
 હૈયું તેલ આપું ? તો કહેજો કે કામીનીઆ ઓઘલજ નાહ્યો છ.

ખરે, વૃત્તિ તારી શુભ વિમલ બાલીશ દિલની !
અખંડાનંદે તો તવ જીવન વલ્લી જ ખિલતી !
તને રાગદ્વેષે જગત જનના દંદ ન નડે,
અને શિતોખ્ખાદિ પ્રકૃતિ ગુણ તું સામ્ય જ ગણે.

૩

હિંચોળે લહેરી તો પણ તુજ દસે મુખ કુમળું.
ઝપાંટે ભેરથી મખર પવનો તોય દસ તું;
અમી જાંટે રાજી, નિરજલ નિદાઈ પણ દસે,
શિળી જાયામાં કે અનલ ઝરતે આતપ દસે.

૪

તને ભૂંગો ભૂંડા ચુમટી ચુંટતા તોપણ ખુશી.
તને માલાકારો જદપિ શિર છેદે, પણ ખુશી;
પરોવે શૂળીમાં દસ દસ કરે તોપણ સદા,
પ્રતિજ્ઞા તારી તો અક્ષર, પમરે સૌરભ તદા.

૫

વસંત તિલકા.

પ્રાણાન્ત શૈશવ ટકે સુકુમાર તારું !
નિહૌંપ હાસ વિલસે નમણું નિરાણું !
સૌહાર્દ-સૌરભ ઉરે પમરે છ ચાર !
એ સૌ કહે સુમન ! કેમ શિખાય વાર !

૬

સંક્ષિપ્ત.

સુંદર વાળ એ દરેક સ્ત્રીની મગધીય અને આનંદ છે, તે પ્રાપ્ત કરવા
માટે સ્ત્રીઓ નિરંતર કામીનીઓ એમણે વાપરે છે.

દીકરાની દીવાળી અને માઘાપની મુસીબત.

—(પડદાની પાછળ)—

જવાબદારીના નિર્ણય.

“ સુમન-માળા ” માટે ખાસ

લખનાર

શ્રીયુત રા. રા. નગાનદાસ પુરૂષોત્તમદાસ સંઘવી.

“ અરે પુત્ર ! અરે વહાલા પુત્ર !! તેજ આખરે અમારાં
પણિયામાં ધૂળ નાંખી ? શિવ ! શિવ !! શિવ !!! ”

એટલા શબ્દો આર્તસ્વરે પુકારી એક પંચાંવન વર્ષનો પુરૂષ
બેશુદ્ધ થઈને પાસે પડેલાં બે યુવક સ્ત્રીપુરૂષના નિષ્પ્રેષ્ટ શરીરની
સાથે ત્રીજનો ઉમેરો કરવાને લાંબાથો. આ હૃદયને ફેાડીને
સુરંગના કડાકાની પેડે બહાર નિકળેલા આર્ત પુકારે એક પીસ્તા-
ળીસ વર્ષની પુખ્ત અબલાને આ શવમૃતિ જેવા થઈ પડેલા
ઝોરડા અંદર બેંચી આણી. પણ તે બિચારી આ ગજબના
ગોળા જેવો દેખાવ બેતાંજ કેવળ દિવાનીજ બની ગઈ. ચીસે
ચીસ તે નાંખવા લાગી.

વેપારી જેને સાઈ સસ્તું તેલ આપે છે તેમાં તેઓને કામીનીઆ
કરતાં વધુ નફો મળે છે તે ખરી રીતે બેતાં હલકું તેલ હોય છે.

“અરે ! મને રઝળતી કરીરે ! ! ! મારા નાથ ! ! ! માઈ કાળજી કપાઈ ગયુંરે બાપ ! ! ! માઈ માયું કપાઈ ગયુંરે, પ્રભુ ! ! ! હાય ! હાય ! ! આ શો કેર થયોરે દેવ ! ! ! ”

આ કલપાન્ત સાંભળીને તેમનો નોકર બીખો અને આશ-પાશનાં સહપાડોશી ભેગા થઇ ગયાં, અને તેના ભેગા કોઈ કોઈ રસ્તે જનારા અગ્નિજ્વાલા માણસો પણ ધરમાં આ શોકસમય બનાવ જોવાને ધુસી આવ્યા.

(૨)

બિચારી દુઃખી અમળા પોતાના શરીરને પૃથ્વી ઉપર પડતાળવા લાગી તેને ધીરજબાઈએ પકડી લીધી. “અરે બાઈ, ધીરજ રાખો ! આમ છોક જીવ પર ના આદરો.”

દુઃખ સાગરમાં ડુબેલી સંતોષ ધીરજબાઈના ખોળામાં પડી.

જન્મ લગી સંતોષમાં રહેનારી કુંટુબવંસલ સંતોષબાઈની આવી દયામણી દશા જોઈને તથા તેના હૃદય ભેદક વિલાપ સાંભળીને પથ્થરનું પણ દેયું પીગળી જાય.

“બહેન તમારાં જેવાં ધર્મી માણસને આવાં દુઃખ ? ! ! અરે રે ખરેખર, કળિકાળ આવ્યો છે, બાપ ! ધીરજ રાખો, માડી ! ”—એક ગરીબ પાડોશણુ બોલી.

અમારી દવાઓ બજારમાં વેચાય છે, નહીંતર ધી એંગ્લો ઈન્ડિયન ડ્રગ-કુંઠાં જીમામસ્જીદ મુંબઈમાં લખી મંગાવજો.

“બહેન, ધર્મીને ઘેર ઘાડ અને કસાઇને ઘેર કહળ—એવો સમો આવ્યો છે, કાલ તો સહિ વાતે સુખી હતાં અને આજે આ આફતનો આલ ફાટી ગયો. મારા જેવી દુખણીને દેવે ઉપાડી લીધી હોત, તોએ સાઈ થાત; ભગવાને આ સુખી કુટુંબનાં દુધના તાવડામાં ગધ સીદને નાંખ્યો ! ”—ખીજી રાંડી રાંડ ડોસી બોલી.

“આખા કુટુંબમાં ફાઇને અભિમાનનો તો વાયરો સરખો નહિ. રોયો એમનો નોકર ભીમડો તે પણ જાણે પરગણુ વિક્રમરાજ જેવો. આખું કુટુંબ તો જાણે ધર્મકુટુંબ ! પણ ઢાંક્યા કપાળની ફાને ખબર પડે છે ! ભગવાનને ગમે તે ખરું ! હે ભગવાન ! ભલાને દુઃખ ન આપશો ! ”—ત્રીજી બાઈ ત્રાસ પામીને બોલી.

“ગરીબોની સાથે ગરીબની પેઠે વર્તનાર અને ખીજાઓના દુઃખમાં ભાગ લેનાર આ શ્રીમંત કુટુંબનો સંતાપ જોઈ શકાય તેવો નથી. પ્રભુ ! સંતોષ કાઢીને ધીરજ આપો. બિચારાં મારી અડી-ઓપટીમાં મને વારંવાર મદદ કરે છે. સુખલાલ કાકાજી બાપડા સવારના પહેરનું નામ ! પણ દીકરાનો ધા જોતાજ બિચારાએ પિંડમાંથી પ્રાણ કાઢી નાંખ્યાં ! ”—એક ચોથી જુવાન બાઈ બોલી અને પોતાની આંખોથી આસુ લહોવા લાગી.

“સંતોષ કાઢી તો એવાં ભલાં કે નાનાંની સાથે નાનાં જેવા અને મોટાંની સાથે મોટાં જેવાં. દિવાળી લાભીને રોજ કહેતાં કે—

ઓટો દીવજવાર દરેક ઠેકાણે મળે છે યા ધિ એંગ્લો ઇન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની જુમ્મા મસજીદ—મુંબઈ.

‘તું ચોપડી લઇને પથારીમાં પડી ન રહતાં આ કમળી જોડે આપણી વાડીમાં રમ, હર, ફર અને ગમત કર. તો તારું શરીર ઝટ લઇને સાઈ થશે.’ પણ અમારાં જેવાં અલભુ જંગલી ગામડાંનાં છોરાં જોડે એમને ગોઠે નહિ. પણ આ ઘરનાં કોઠામાં અભિમાન તો રજો નહિ, હો !”—એમ કહેતાં એક પાંચમી જુવાન છોકરી રોઈ પડી.

આ પ્રમાણે આશપાશ મળેલાં જે જે માણસો આ લલા કુટુંબથી જાણીતાં હતાં તે સર્વેનાં અંતઃકરણમાં તેમના ઉપર આવી પડેલી આપત્તિના શોકની છાયા એવી તો જ્વાળા ગઈ હતી કે તેનું પ્રતિબિંબ ત્યાં ઉભેલાં અજાણ્યાં માણસોનાં હૃદયમાં પણ કોઈ અસાધારણ રીતે પડતું હતું તેવામાં એક નવો પડદો ઉઘડ્યો.

૨.૧૬ યુવકો કાળી ફેલ્ટ કૉસ (ટોપીઓ) અને કાળા કોટ તથા કાળા પાટલુનો પહેરીને આવ્યા જાણે આ મરણના પ્રસંગે યમરાજના કાળા પોશાખવાળા સિપાઈઓની એક પાર્ટી ખાસ ઉતરી આવી હોય તેવો ભાસ તેઓના તદ્દન કાળા પોશાખ ઉપરથી થતો હતો. તેમને જોઈને સંતોષખાઈના સંતાપ ભડકા પાછો વધુ પ્રદીપ્ત થયો. પોતાના પુત્રના મિત્રોને જોઈને માતાના અંતઃકરણમાં આવે પ્રસંગે કેવી કાળજીને કાતરી ખાનારી લાગણીઓ થાય છે, તે તેવી સ્થિતિમાં મૂકાયલી માતા સિવાય બીજું કોઈ સમજી શકતું નથી; તો વર્ણવવાની તો વાતજ ક્યાં રહી ?

સુંદર વાળ એ દરેક સ્ત્રીની મગફરી અને આનંદ છે, તે પ્રાપ્ત કરવા માટે સ્ત્રીઓ નિરંતર કામીનીઆ ઓછા વાપરે છે.

तस्याञ्च.....गमनीनामां गच्छ द्वेष्टा ज्वग्या पित्रापनु
गीत यज्ञान्यः--

“ઓ મારા લાડકવાયા ખકલા ! બેટા, આ તમારા લાઈ-
બધા આવ્યા; દીકરા ! તેમને તો બોલાવો ? ! ! ઓ મારા વહાલા,
લાઈ ! તું કેમ બોલતો નથી ? .....” —સંતોષબાઈ
છાતીફાટ રોવા લાગ્યાં, કુટવા લાગ્યાં અને પછાડા ખાવા લાગ્યાં.

આ દેખી અગ્નિજ્વાળાનાં અંતઃકરણ પણ પિગડી ગયાં—અને
નેત્રદ્વારા આંસુરૂપે ઉભરાઈ આવ્યાં.

નવી આવી પહોંચેલી કાળા પોષાકવાળી યુવક મંડળીએ
પણ આ પ્રસંગની યોગ્યતાનો વિચાર કરી, પોતાની લાગણીઓ
પ્રદર્શિત કરવાની તક સાધી. તેઓ એકદમ જમ બેન્ડમાસ્તર
(બાળવાલાની ટુકડીના અધિકારી) ના ઇસારાથી બધાં બાળ-
વાલા ગોઠવાઈ બેઠા તેમ એક દારબંધ ગોઠવાઈ ગયા અને તેમનો
પ્રમુખ તેઓથી થોડક છેટે ઉભો રહ્યો, તેણે પોતાના ગળવા-
માંથી એક છાપેલો કાગળ કાઢ્યો, કે તેની સાથેજ બીજા બધા
યુવકોએ પણ પોતાના ગળવામાંથી તેવા કાગળો કાઢ્યાં. તેમાં
વચ્ચે શોકનો વિલાપ લખેલો હતો અને આગળ પાછળ કાંઈ
ગડી લીંટીઓ મૂકેલી હતી. તેઓએ એકે અવાજે ગમગીનીમાં
ગરક કરેલા સ્વરથી વિલાપનું ગીત ચલાવ્યું:—

અમારી દવાઓ બજારમાં વેચાય છે, નહીંતર એગ્લો ઇન્ડિયન
ડ્રગ કું. — જીમામસ્જીદ મુંબઈમાં લખી મંગાવજો.

વિલાપ.

(રાગ-ઓધવજીતા સદેશાનો-અથવા-અગમ ઉદાસી.)

રસ ભીનો રસખાળ બકુ રીસાઇ ગયો;
 રસિક બંધુ મંડલ સિર નાંખી વીજ જો;
 રસિક બંધુ તુજ હૃદયેશી આંટી પડી ?
 અમ પરથી કમ ઊડી ગઇ પરતીજ જો ? રસ ભીનો-૧

આ જગજન રસરીતિ કેા જાણુ નહિ,
 તેથી રસહિણુ જગનો કીધા ત્યાગ જો ?
 પણ રસસરિતા જેવી ટોળી આપણી,
 તેમાં પણ પ્રિય! ક્યમ ન ધર્યો અનુરાગજો? રસભીનો-૨

ના, ના, મિત્ર ખરો રસરત્ન તું તો હર્યો.
 ટોળીનો તે અટલ કર્યો સિદ્ધાન્ત જો;
 રસિકી જાતાં તેની સાથે સંચર્યો,
 પ્રાણુ ગણ્યા નહિ પ્રિય કીધા દેહાન્ત જો. રસ ભીનો-૩

રસ ચર્યા ને રસમય અન્થો વાંચતા,
 રસમય ગાને ફૂળ્યા કેાકિલ કંઠ જો;
 પઢતા તે પાઠ્યા સિદ્ધાન્તો પ્રેમના,
 હાલાહલ પણ પીધું બની નિલંકઠ જો. રસ ભીનો-૪

ઓટોદિલબહાર સેંટનો રાજ છે.

સાચો વીર બની અમને સાચા કર્યા,
 ઉચર્યા તે આયરિયું ઉંચે ભાવ જો;
 રસિક સમાજ તણો, તજી દેહ, વધારિયો,
 વીર પ્રભાવી, તે સંપૂર્ણ, પ્રભાવ જો. રસ ભીનો-૫

રસ સુણવો, રસસ્પર્શ વિષે રમવું સદા,
 રસ જોવો, રસનુંજ સદોદિત પાન જો;
 રસને સુંઘવો, રસ સિન્ધુમાં ઝીલવું,
 રસમાં જીવવું રસમાં ખોવા પ્રાણજો. રસ ભીનો-૬

એ સિદ્ધાન્તો મર્મ સહિત જો જાણુતા,
 તે આપણ મૃદુ ક્રમનિય ક્રમજ સમાન જો;
 ધરડાં ગલકાં સમજો શું અમ વાતડી ?
 સમજ્યોક્રમજ બકુડો સુરસ નિધાન જો. રસ ભીનો-૭

રસ બંધુ રસરત્ન ગયો રસ લોકમાં,
 જ્યાં રસ દસ દિશ ભરિયો સુધા પ્રમાણ જો;
 અરસ પરસ જ્યાં રસ બસ રમે રસીકડાં,
 ધન્ય કરે જો તે રસલોક પ્રમાણ જો. રસ ભીનો-૮

નવ રસનો રાજ રે રસ છે પ્રેમનો,
 પ્રભુ ભક્તિનો પણ તેમાંજ સમાસ જો;
 પ્રેમ ખરો, પ્રભુ ખોટા, ખોટા ધર્મ સહિ,
 રસિક તણો રસ-ધર્મ-પુકાર પ્રકાશ જો. રસ ભીનો-૯

સુંદર વાળ એ દરેક સ્ત્રીની મગરૂરી અને આનંદ છે, તે પ્રાપ્ત કરવા માટે સ્ત્રીઓ નિરંતર કામીનીઆ ઓછા વાપરે છે.

(૪)

રસિક બંધુ મંડળના વિજ્ઞાપનું ગાન ચાલતું હતું, તે દરમ્યાન સર્વ કોઈ આ અવનરી પદ્ધતિ શોક અને આશ્ચર્યની લાગણી સાથે ધ્યાનપૂર્વક જોતા હતા.

“હાય ! હાય !! મારું સર્વ ગયું ! હું શે જીવું છું ? હું કેમ મરતી નથી ?!” એજ મંત્રનો જપ સંતોષપાઘ કરતી હતી, તેનું મન તો ધુન્યજ થઈ ગયું હતું, અને આત્મા ઉડી ગયો હતો.

ધીરજપાઘએ આ જીવતી જણાતી પણ મરેલી માતાને સાવધ કરવા કહ્યું:—“સંતોષ બહેન ! આ વખતે સાવધ થઇને જે સંસારની રીત્યે કરવું ઘટે, તે સડ કરાવો. તમે અમને સમજણ પાડો તે પ્રમાણે અમે બધી ગાડેવણ કરીએ. પણ તમે જો આમ બેચિત્ત થઈ જશો, તો હવે કોઈ તમારા ઘરમાં બીજું નથી કે જે આ ત્રણ મરનારને ગતે ધાલે.”

જેનું ચિત્ત ચિત્તકુત્ત ખસી ગયેલું છે એવી સંતોષપાઘ બોલી:—“હું ત્રણે મરી ગયાં ? ! હાય ! હાય !! કોણે મારી નાખ્યાં ?

(૫)

એક પાછી એક બધી બઠરાઓએ અને પુરૂષોએ સંતોષને ધીરજ રાખવાને અને મન કઠણ કરી ત્રણે મરનારની દહન ક્રિયા

અમારી સઘળી દવાઓ બગ્ગરમાં વેચાય છે, નહીંતર ધી એંગ્લો ઈંડીયન ડ્રગ કુંઠ જુમામરજીદ મુબઈમાં લખી મંગાવજો.

કરવામાટે ઘટતું કરવાને કહ્યું પણ તદ્દન ખરી ગયેલા ભેગવાળી સંતોષ તો એજ જપ કરતી રહી કે “હાય ! હાય !! ત્રણેને કોણે મારી નાંખ્યાં ? ”

આથી પેલી રસિક અંધુ મંડલીનો પ્રમુખ જેતું નામ મીં પ્રેમસુખલાલ હતું, તે ચીડાઈ ગયો અને સંતોષઆઈની પાસે જઈને બેલ્યો:—“કોણે મારી નાંખ્યાં ? ! કોણે મારી નાંખ્યાં ? !—શું કરે છે ? એ ત્રણેને તમેજ મારી નાંખ્યાં, સંતોષ કાકી ! ”

પોતાના ઉપર પડેલા વજ્ર પ્રદાર જેવા અનાવથી જે ગાંડીજ થઈ ગઈ છે તે સંતોષ બોલી:—“હું ! મેં મારી નાંખ્યાં ? હા, હવે મને ફાંસીને લાકડે લટકાવો, મદને સૂળી ઉપર ચઢાવો, મને અવળી ઘાળીએ પીલાવો ? ! હાશ ! હાશ !! હવે મારું વેર વળશે !!! ”

મીં પ્રેમસુખ વધારે ચીડાઈને બેલ્યો:—“હવે, તમને શું ફાંસી દેઈએ ? સૂળીએ ચઢાવીએ ?

કંગાલ બીચારી સંતોષ કિવાની હાલતમાં અરાડા પાડી બોલવા લાગી:—“ ક્યા છે ? ફાંસી ! ક્યા છે ? ક્યાં છે ઘાળી ? !! ”

મીં પ્રેમસુખ હદ ઉપરાંત ચીડાઈ ગયો તેનાથી બોલાઈ ગયું—“ફાંસી પણ તમેજ છો ! છોકરાને અને વહુને ગળે બેસીને તમેજ તેમને ગળે પ્રેમનો છુંટડો ઉતરવા દીધો નથી. તેમનાં કામળ

કાળજામાં કાંણું પાડી તમેજ સૂળીતું કામ કર્યું છે ? અને બિચારા કુમળા જોડાને તમારી ગરગદાની ધાણીમાં પીલીને તમે તેમનું તેલ કાઢ્યું છે ?

દિવાળી સંતોષ તો “ ફારી, સૂળી અને ધાણી ” નોજ જપ કરવા લાગી. પણ બીમડો કે જે અગ્નિ અને આડઅંગ છતાં પણ સમજી ગયો હતો કે તેની મોટી શેઠાણી આ કારી અનાવથી ગાંડી થઈ ગઈ હતી, તેનાથી પ્રેમસુખના શબ્દો સહન ન થયા અને તે બોલી કહ્યો:— “ મારી બાને કાંઈ આજ લુધી તુકારો પણ કરી લક્યું નથી. તો ખેમુબાઈ ! તમે તમારી લાયની તમારી પાહે રહેવા ધો. સંતોષ્યા અચારાં આ દખના દરિયાને લીધે બેઅંત થઈ ગયાં સેં ઇમને આમ ન બોલો, અચારા બકુબાઈ પણ તમારી ટોળીમાં રોજ બેસી બેસીને રાહડા ગાતાં અને એક છોરીની પેઠમ રેતાં શીખ્યાના, તેમજ તમારી મંડરીમાંનાં બધરાંને બાયડાની રોજ શંગતમાંને શંગતમાં નાની શેઠાણી પણ નાનુકીમાંને નાનુકીમાં નેતરી જ્યાં. તમારે તો ગાણાં ગાવાં ને રાણાં રેવાં. રોજ નાના શેઠ અને નાના શેઠાણી હાથે તમારી ટોળીમાં આવતો તે બધો તાલ હુ જોતો આયો સું પણ જ્યાણે ડોશીને બાપડો જો આમ ‘ ફારીને દૂળી ’ ને એવું એવું આટાણું કહો ત્યાંણે મારે આટલું બાલવું પડ્યું. ખજરદાર ! મારાં ગાને આમ હરકોડા તરફડા ચીધા તો. ”

પ્રેમસુખ ખીજી બોલ્યો:— “ બેશ, બેશ, હવે બધાં આખા

વેપારી જેને સાઈ સસ્તું તેલ આપે છે તેમાં તેઓને કામીનીઆં કરતાં વધુ નફો મળે છે તે ખરી રીતે જોતાં હલકું તેલ હોય છે.

ધરનાં જંગલો માણસોનાં એ આ રસ-ખાલ અને રસ બાસિકાના કોમળ આયુષ્ય તંતુને તોડી નાખ્યાં. મોટો બાનો હિમાયતી થઇ બેઠો છે તે ! ! ”

ભીમડો વધારે બહડો થઇ બેઠો :—“ અલ્યો ! ખેમુ દાક્તર આ તમેજ નાના શેઠને અને શેઠાણને હવાફેર કરવાનું ભૂત વળ-ગાડયુંતું, અને તેથી કુણ જાણે આ કટમમાં એવો કળેશ પેડો તા કે ન પુમો વાત ! મોટા શેઠને શેઠણી ખચારાં ખખડયાંજ કરતા અને નાના શેઠને શેઠાણી તો છાના માનાં એકાંતમા આઠાં લેઇ લેઇને આહું ગાદયા કરતાં. આ બધા તમારી ગોહીઆરીથી નેપજેલા કળેશનાં આ ફળ આવ્યાં !

પ્રેમસુખ રોકથી બેઠો :— અવ્યા જડસા ! તારી મરજીમા આવે તેમ શું બકે છે ? તારાં જંયાં બેહયા માણસોનાં જીભેજ આ ત્રણે જાણુંને ગરદન માયાં છે. અને વળી કહે છે કે સંતોષ કાકી ગાંડાં થઇ ગયાં છે ! કોઇ ગાંડુ થયુ છે કે ડાહ્યું છે—તેની અને દાક્તરને ખબર પડે કે તને દીકરાં ઘોનારને ખબર પડે ?

દાક્તર સાહેબના તડાકથી ગાંમડીઓ ભીમડો ગભરાયો. બોલવા ગયા પણ શબ્દો જડયા નહિ. ત્યાં ઉભેલા આડોશી પાડોશીઓ, માંના કેટલાક જુવાનો જેમને કાઠકે નવી રીતજાતનો પવન લાગેલો હતો તેઓ એક બીજા સાથે ગણગણાટ કરીને સંતોષ

કામીનીઆ આઈલિ બજારમાં લેતાં વેપારી તમેને કહે કે બીજું ઉંચુ તેલ આપું ? તો કહેજો કે કામીનીઆ આઈલજ જોઇએ છે.

કાકીના બડબડાયા સ્વભાવનો વાંક કાઢી, તેમના ઉપર આ દુઃખદ બતાવતી જમામદારી નાંખવા લાગ્યા. સાસુ સસરાનો દાખ જેમને ક્રાંતિક અણુગમતો હતો તેવી જુવાન વહુઓ તેમાં ટાપરી પૂરવા લાગી, વૃદ્ધો જુવાન ભેડાંઓનો વાંક સમજતાં છતાં પણ કહેવા લાગ્યા કે વખત બદલાઈ ગયો છે માટે ઘરમાં ઘરડાંઓએ મોટે ભૂમતી આંધવી ડીક છે,—આપણે કાઢ્યાં એટલાં કાઢ્યાં નથી. સમજી માણસો કહેવા લાગ્યા કે નવો જમાનો કેવળ તરંગને ઘોટે ચડ્યો છે, તેના પરિણામ તેઓને ભોગવવા પડશે ત્યારે ખચર પડશે.

(૬)

આપણા રસિક બંધુ સમાજના પ્રમુખ દાક્તરસાહેબ પ્રેમુભાઈ પણ આ પ્રસંગે જેઓ તેમના મતને મળતું ગાતા હતા અને તેમના “બંધુ સમાજ” નો પરસ્પરનો પ્રેમ અને રસિક સ્વભાવ વખાણતા હતા, તેમની વચ્ચે ભરાઈને જુની રીતના સંતોક કાકીએ રસબાળ બકુને અને રમણીરત્ન વિલાસવતી ભાભીને જે કઠોર વર્તન દર્શાવ્યું હતું, તેની ચર્ચા કરતા હતા આ બંધુ એક પંચાશી વર્ષનો અલ્પચારી વૃદ્ધ ત્યાં ઉભોઉભો સાંભળતો હતો. આ અલ્પચારી આપણા સુખલાલ શેઠનો મિત્ર જેવો હતો. સુખલાલ શેઠ તો તે અલ્પચારી મહારાજને પૂજ્ય ગણતા તો પણ તે નિરભિમાની અલ્પચારી સુખલાલજી સાથે મિત્ર દાવેજ વર્તતા. તેમનું નામ પ્રજ્ઞાનંદજી હતું. તેઓ એકાન્ત સેવન કરતા, અને જન

ઓટો દિલબહાર ખુશખોદાર ટકાઉ સેંટ છે.

સંગમાં ભળતા નહિ. પ્રજ્ઞાનંદજી સુખલાલ શેઠના મહાદેવનીવાડીમાં રહેતા—ઘણાં વર્ષોથી રહેતા. પણ સુખલાલ શેઠ સિવાય બીજા કોઈની પણ સાથે તે પરિચય પાડતા નહીં. તે કાંઈ કામસાઈ સુખલાલ શેઠ-પાસે અત્યારમાં આવ્યા હતા. પણ સુખલાલ શેઠે તે પોતાના પુત્ર અને પુત્રવધુની સાથે પરલોક પ્રયાણ કર્યું હતું. આ મહારાજ સુખલાલ શેઠના કુટુંબ સંબંધી બધી હકીકત જાણતા હતા, પણ પોતાના વિરક્ત સ્વભાવ પ્રમાણે તે કશામાં વચમાં ન પડતાં અજાણા રહેતા તેમણે દાકતર સાહેબના તડાકા ભડાકા બધા સાંભળ્યા. તે સાંભળીને તે મૈત્રાન પકડીને બંધુ જોતા ત્યાં ઉભા હતા. તેમની તરફ જોઈને પણ ફતેહ મંદીથી દાકતર સાહેબે કહ્યું:—“બીજાઓને ખોટી થવું પડે તેના પણ વિચાર કરવો જોઈએ કે નહિ ?”

પ્રજ્ઞાનંદજી સમ્પેદ હાસ્ય કરીને જોડ્યા:—“દાકતર સાહેબ ! તમે રસિકબંધુસમાજના પણ પ્રમુખ છો. રસમાં જે રૂખેલા રહે છે તેઓને આવે કર્ણ રસના પ્રત્યક્ષ પ્રસંગે આમ મોડું થાય છે કે વેહેલું થાય છે, અને આમ પદ્ધતિ પુરઃસર આમ કરવું અને તેમ કરવું, તથા આમ ગાવું અને તેમ રોવું તેમજ પદ્ધતિ પુરઃસર ઠાઠ કરવાનું ભાન શી રીતે રહે છે તે મને તો સમજાતું નથી. આવા પ્રસંગોમાં પણ નાટકની ભજવણીઓ જેવા વરઘોડા વગેરે કાઢવાનું જેઓને રૂચે છે, તેઓની રસવૃત્તિ કયે દરજ્જે પહોંચી છે, તે એક ધણોજ આકરો સ્વાલ છે. અને આ પવિત્ર અને

વેપારી જેને સાઈ સસ્તું તેલ આપે છે તેમાં તેઓને કામીનીઆ કરતાં વધુ નફો મળે છે તે ખરી રીતે જોતાં હલકું તેલ હોય છે.

કંગાલ સંતોષઆઇ ગાંડીજ થઇ ગઇ છે એમાં કોઈ સાધારણુ
યુદ્ધિવાળાને પણ કાંઈ શંકા રહે તેમ નથી. તમારા ધંધા પ્રત્યે મને
માન યુદ્ધિ છે, તેમ છતાં પણ મને તો તમારા કરતાં આનાડી યુદ્ધિ-
વાલા ભીમડાની વાત વધારે વજનદાર અને ડહાપણુ ભરેલી જણાય
છે: અને હું તો અદ્યાપિ લગી જે અવલાકેન કરી શક્યો છું, તે
ઉપરથી મને તો ખાતરીજ થયેલી છે કે આ સંતોષ બહેનની
ડાગળી આ અણુચિન્તવી વિપત્તિના પ્રહારથી ખસી ગઈ છે.”

દાકતર પ્રેમસુખલાલ જરા તિરસ્કાર દર્શાવી બોલ્યા:—
“મહારાજ, એમાં તમારા મતની અમારે કાંઈ જરૂર નથી. ગાંડ
પણુની પરીક્ષા કરવામાં અમે ભૂલ ખાઇએ તેમ નથી.”

પ્રજ્ઞાનંદજી ગંભીરતાથી બોલ્યા:—“જો તમે તમારો ધંધે
સારી રીતે સમજતા હો તો ગાંડપણુની પરીક્ષા કરવા જેવી કંઈ
વાત એક પણ નથી: એવાં તમારા ધંધાના શિષ્ટ પુરૂષોના અને
સિદ્ધાન્ત ગ્રન્થોનાં પ્રમાણે પ્રત્યે આંખ મીચામણી કરો નહિ.”

ભીમડા પોતાને બ્રહ્મચારીજીની મદદ મળેલી જોઈ જોરપર
આવીને બોલ્યો:—“ગાંડપણુનું પારખું તે, આપજી ! કોહાણુ કચિયું,
પણુ માણુહ મુબું છે કે જીવતું તેની પણ આ દાકતર શાખને ગમ
પડે નહિ, એવી તો ઇમનો અકલ છે: અને શીશીઆરી બારહેં
મલકની કરે છે.

ઓટો દીલબહાર દરેક ઠેકાણે મળે છે યા ધિ એંગ્લો ઈન્ડિયન ડ્રગ
એન્ડ કેમીકલ કંપની જુમ્મા મસજિદ—મુંબઈ.

દાકતર પ્રેમસુખલાલ મિળજ ખોધ બોલ્યા:—તારા જેવા વાસણ માંજનાર કરતાં અને આ “ભિક્ષાં દેહિ” કરનાર કરતાં અમરામાં કાંઈ આવડત જોઈ હશે ત્યારેજ યુનિવર્સિટીએ અમને એલ. એમ. એન્ડ એસ. ની પદવી આપી હશે ! મારે તમારી પાસેથી સર્ટિફિકેટ જોઈતું નથી.”

પ્રજ્ઞાનંદે બેદરકારીથી કહ્યું:—“તમારા જેવા પારકા આપેલી પદવી ઉપરજ વૈદ્યવિદ્યાની પરાકાષ્ઠા સમજનાર નવલોદિયાને ખાંજ-એનાં અભિપ્રાયની જરૂર નથી, પણ તમારા હાલના ભારતવર્ષના દાકતરોમાં શિરોમણિ ગણાતા ડૉ. મન્મથ કુમાર સનચાલ જેવા મહાવિદ્વાન્ દાકતરોમાં ઔષધીની ખાખતમાં મારા જેવા ભિક્ષુકની સલાહ લેવાની જરૂર સમજે છે. તેમણે મને કહ્યું કે તમે ખાસ તેમના દીકરાને ક્ષય થયેલો હોવાથી તેની ચિકિત્સામાટે બોલાવ્યો છે.

ડૉ. પ્રેમસુખ કરડાકીમાં બોલ્યો:—“ત્યારે તમે તો ધન્વન્તરીનો પણ ઘંઘો કરો છો. અમે તો એમ જાણતા હતા કે તમે તો સુખલાલ કાકાને એકલી ધર્મ ચર્ચાજ સંભળાવતા હશો. પણ તમારા જેવા ધન્વન્તરી તો પાસે હોવા છતાં પણ વિલાસવતી લાભીને કેમ તમે મટાડ્યું નહિ ?

પ્રજ્ઞાનંદે કડકાઈ ભરેલાં બેદરકારીથી જાપાળ આપ્યો:—
“તમારા પ્રશ્નનો જાપાળ અભણ પણ સામાન્ય યુદ્ધિવાળા ભીમડા-

પ્રો. જેમ્સની વીજળીક શક્તીની ગોળીઓની વીજળીક ક્રીયાના યોગથી નખળાઈને દરેક દરદો ઝડપથી સારાં થાય છે.

એ પ્રથમથી આપીજ દીધો છે, એટલે મારે હવે કાંઈ કહેવા જેવું રહેતું નથી. હું જોકે પરાપકારિણી વૈદ્યવિદ્યાનો ઉપાસક બચપણથી છું, તો પણ હું પૈસા માટે વૈદ્યકનો ધંધો કરતો નથી.

(૭)

પ્રજ્ઞાનંદજી બ્રહ્મચારીએ વાળેલ! દૂકાં પણ માર્મિક ઉત્તરથી દાકતર પ્રેમુભાઈ ચીડાઈને બોલ્યા:—“પણ બ્રહ્મચારીજી ! તમે સંતોષ કાઢીને ગાંડા થઈ ગયાં કહો છો, તે શા પ્રમાણ ઉપર ? અને જો ગાંડાં થઈ ગયાં હોય તો હવે તેમની ચિકિત્સા અને વૈદ્ય તમે કરો. સંતોષ કાઢીને તો જીનીજ રીતભાત અને તમારા જેવા જીનાજ વૈદ્યો ઉપર વિશ્વાસ છે. માટે પૈસાની ખાતર નહિ તો આ કુટુંબ સાથેના તમારા ઘણા વખતના લાંખા સંબંધની ખાતર પણ તમારું ધન્વન્તરીપણું એકવાર દેખાડી આપો તો ખરા ! આ અમે તો કારણો રહ્યા !”

પ્રજ્ઞાનંદજી દહતા અને ગંભીરતાથી બોલ્યા:—“ જો સંતોષ-ખાઈને અમારા જેવા જીના ઉપર વિશ્વાસ હતો, તે સંતોષખાઈ હાલ નથી. તેની પુત્રવધુની અને તેના પુત્રની આ દશા કરીને આ બધા પરિણામ આણનાર તમે છો અને તમારા જેવાજ રસિકડાએ છે. આ ત્રણ મરણો એકદમ થવાથી આ સંતોષખાઈ ગાંડીજ થઈ ગઈ છે, તેને મન તો હવે નવું અને જીનું બધું સરખુજ છે.

ઓટો દિલબહાર સેટોનો રાજાં છે.

ભીમડો વગર સમજ્યે પણ પોતાનું ડહાપણ બતાવવા બોલ્યો:—“મહારાજ ! આ પ્રેમુભાઈ આ બધાંને મરી જ્યાં મરી જ્યાં કહે સે, પણ ઇમને મુવાં જીવતાંનીજ ગમ નથી, બાપજી ! મારી ડોશી એકદમ મરી જ્યાં તાં તાંણે બકુભાઈ આ દાકતર શાબનેજ તેડી લાયા તા. ઇમણે છાતી ઉપર હોવાર ભુંગળી મૂકાને જોયું, અંને હળ્લરવાર તાળવે જોયું, પણ મરી ગઈ સે કે નહિ તેની ગમજ ઇમને પડે નહિ ! એક કલાક લગણ મડદાને અડ્ય અડ્ય કર્યું ને આખું ઘર અલડાવી માર્યું, તાંણે આખરે ઇમને હમગયું કે ડોશીમાં કાંઈ નથી.

પ્રેમસુખ ગુસ્સે થઈને બોલ્યો:—“સાદલા રોયાને કસી અકલ નહિ ને નકામી લવરી જુડે છે ! ! હવે આ મરી ગયાં છે, તેને તરજ કહીએ કેની કે એ તો મરી ગયાં છે. તપાસ કર્યા વિના શક પડતો કેસ હોય ત્યાં કેમ કહેવાય કે માણસ મરી ગયું છે ?”

બ્રહ્મચારી પ્રજાનંદ પ્રેમુભાઈને વધારે ગભરાવવા પૂછ્યું:—“પણ અત્યારે આ ત્રણજણે મરી ગયાં છે, તે સંબંધી તપાસ કર્યા વિના કેમ માન્યું કે આ ત્રણજણ મરી ગયાં છે. ?”

પ્રેમસુખ વધારે ગુસ્સે થઈ બોલ્યો:—“તમને પણ વરસ થયાં એસી, એટલે બુદ્ધિ પતાળમાં ગઈ પેસી—તેના જોવું થયું છે ને ?

સુંદર વાળ એ દરેક સ્ત્રીની મગરૂરી અને આનંદ છે, તે પ્રાપ્ત કરવા માટે સ્ત્રીઓ નિરંતર કામીનીઆ એાઇલ વાપરે છે.

આ સાંભળીને જરાક વિચાર કરતે કે જરા ઉછાળા સ્વભાવે બીમંડો બોલ્યો:—“ ભરમચારીજી મહારાજ! બાપજી, મારા શેઠ તો બચારા હાગ્મહમા હતા, તે એકદમ ચીમ મરી ગય? માટે તપાહ કરો, ભાઈશાખ! આ પેમુભાઈનું હમજવાનું બોલવાનું કશું પરમાણુ નથી ઉઠો કે બાપજી, તપાહ કરો કને! ”

પ્રજ્ઞાનંદજી ખેદ પામીને બોલ્યા:—હવે તો વખત વધારે વીતી ગયો છે, આ કુટુંબના રોજના દાકતર આ પ્રેમુભાઈએ આવીને તરતજ તપાસ કરવો જોઈતો હતો, પણ એમણે તો તેવો કાંઈ તપાસ કર્યો નહિ: અને હવે તો ઘણું મોટું થયું છે.

પ્રેમસુખ દાકતર બોલ્યો:—મોટું ને વહેતું. અમે તો પહલે-થીજ જાણુતા હતા કે આ સંતોષકાકીના અને સુખલાલ કાકાના આવા તંતીઆ સ્વભાવથી મોંડો કે વહેલો આવો પરિણામ આવવાનો છે.

પ્રજ્ઞાનંદજી નાપસંદગી દર્શાવીને બોલ્યા:—ત્યારે શું તમારો કહેવાનો હેતુ એવો છે કે સંતોષ બહેન અને સુખલાલ શેઠને તેમનો દીકરો અને દીકરાની વહું વહાણાં નહોતા, અને તેઓ જે કહેતાં અને કરતાં તેમાં તેઓ પોતાનાં પુત્ર અને પુત્રવધુનું કલ્યાણ ઈચ્છતાં ન હતાં ?

પ્રેમ સુખલાલ દાકતર બોલ્યા:—હજાર વખત! જે માતાં પિતાને પોતાનાં બચ્ચાં ઉપર સાચો પ્રેમ હોય અને તેઓ તેમનું

ઓટોદિલબદાર સંતનો રાગ છે.

અને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છતાં હોય, તો તેઓ પોતાનો સ્વભાવ આવો ન રાખે, અને જો આવો સ્વભાવ પડી ગયો હોય તોં પણ તેઓ પોતાનો સ્વભાવ બદલેજ.

પ્રજ્ઞાનંદજી ઘણીજ નિરાશા અને ખેદની સાથે બોલ્યા:—
બાઈજી! તમારા આ બોલવા ઉપરથી મને તો હવે ખાતરી થઈ ગઈ કે તમે મુઘા અને જીવતાને પણ પારખી શકો તેમ નથી. માતા પિતાની પવિત્ર ફરજ અને હેતુઓમાં તમે કાંઈ પણ સમજતા નથી. હું પણ ઘરડું ગણકું છું અને તમારી રસિક લાગણીઓની દરકાર ક્યાં વિનાજ કહેવાની હિમત ધરું છું કે આવા અનર્થની ઉત્પત્તિ કરેનારા અને માણસને અનેક પ્રકારે પોતાનુંજ ખુન કરતાં શીખવનાર આપ નવાંજ રસિકડાં ઉત્પન્ન થયાં છો!

પ્રેમુમુખ દાક્તર મરડમાં બોલ્યા:—હવે તમેજ મુઘાજીવતાનું પારખું કરનાર હો તો આ મડદા પડ્યાં તેનુંજ પારખું કરો એટલે અમે જાણીશું કે ઘરડા શું હિત સાધે છે અને શું અમે અહિત કરીએ છીએ!

ભીમડો પોતાની ધૂનમાં ને ધૂનમાં બ્રહ્મચારીજી નો હાથ પકડીને બોલ્યો:—આપજી! પેમુબાઈનું તો મેં ચીધું એવુંજ કામસે પણ તમે આ મારા શેઠમાં અને બકુભાઈમાંને આ દીવાળી બાલીમાં જીવ સે કે ના તેનો તપાહ કરોને, મહારાજ! તમારા જેવું પાકું પાણું

વેપારી જેને સારું સસ્તું તેલ કહી આપે છે તેમાં તેઓને કામીનીઆ કરતાં વધુ નફો મળે છે—તે ખરી રીતે બેતાં હલકું તેલ હોય છે.

જે પારખું કરે તે ખરું ! તમે બાપજી ! તપાહો તાંણે મને ખાતરી થાય.

પ્રજ્ઞાનંદજી ખિન્ન હૃદયથી તથા ભીમડાની પોતાના શેઠ માટેની આશાની લાગણી જોઈ દ્રવિત થઈને બોલ્યા:—ભલાભાઈ ભીમજી ! તારું કહેવું ઠીક છે, પણ વખત ઘણો થઈ ગયો છે, તેથી આશા રાખી શકાતી નથી. તો પણ (કાંઈક યાદ આવ્યું હોય તેવી શ્રેષ્ઠ સાથે) જ્યાં કોઈ પણ પ્રકારે મન ઉપર આઘાત થવાથી ચેતના હુપત થઈ હોય ત્યાં સમયનું વીતવું એ કોઈ કોઈવાર પ્રતિકૂળ ન હોતાં, અનુકૂળ થઈ પડે છે, ખરું ! એમ એક આયુર્વેદ ઉપરનો ઘણો પ્રાચીન ટીકાકાર જણાવે છે.

ભીમડો આશા થેલોં થઈ બોલ્યો:—હા બાપજી ! આપ તપાહો, તપાહો, આપ તો પવિતર જીના જોગી સો. પરંતુ ! આપના હાથમાં અમરત હોજે !

(૮)

પ્રજ્ઞાનંદજી પોતાની સાથેની ઝાળી અને તેમાંનો થોડોક હલકો અસખાખ ભીમડાને સોંપીને પેલા શબને તપાસવા તૈયાર થયા.....શવ તરફ ચાલ્યા.....તે જોઈને ઠાકતર

સમજી માતાઓ પોતાનાં નાનાં બાળકો માટે કામીનીઆ ઓછલજ વાપરે છે બીજાં તેલોની માફક નુકસાનકારક તે નથી એમ સમજે છે,

પ્રેમસુખ ધામે મસ્કરીમાં ખીજાઓ સામું જોઈ બોલ્યો:—આ સિદ્ધ પુરુષ મૃતસજીવન પ્રયોગ કરવા ચાલ્યા! જો જો ભાઈઓ!!

પ્રેમસુખના આ શબ્દો વૃદ્ધ પ્રજ્ઞાનંદજીના વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ શરવા રહેલા કાંને પડ્યા તેથી તેમણે નિરભિમાન અને મિત્ર-શોકથી પૂર્ણ ગળગળા શબ્દોમાં કહ્યું:—“ભાઈ! સિદ્ધતો શ્રી ગુરુ મહારાજ છે! હવે કળિયુગમાં ખીજા કોઈ સિદ્ધ રહ્યા નથી. સિદ્ધમાં તમારા જેવા મહાશયો, અને વિદ્વાનમાં પ્રેમદેહો રસિકડા કવિજનો ગણવાનો સમય આવ્યો છે.

એટલુંજ બોલી પ્રજ્ઞાનંદજી શોકની લાગણીથી ધ્રુજતે પગે પોતાના મિત્ર સુખલાલ શેઠના શવની પાસે ગયા અને પ્રથમ તેમના આખા શરીરનું તથા ખાસ મુખ અને નેત્રનું અવલોકન કર્યું-તાળવે અને વિવિધ નાડી સ્થાનો એ પોતાના ધ્રુજતે હાથે પણ દૃઢતાથી તપાસ કર્યા. પણ કાંઈ આશાનું ચિન્હ પ્રજ્ઞાનંદજીના મુખ ઉપર જણાતું નહોતું. છેવટે નાભિસ્થાને અંગુરો દેઈ આંખોમાં સ્થાને તપાસ્યું: તે વખતે તે બ્રહ્મચારીજીને કાંઈ શંકા પડી હોય એમ જણાયું. તેમણે બીમડાને કહ્યું:—ભાઈ! તું મારી ઝાળીમાંથી પેલી વાદળી રંગની સીસી છે તે બહાર કાઢ અને તેની સાથે પેલી નાની સરખી કાચની પ્યાલી છે, તે પણ બહાર કાઢજે.

બ્રહ્મચારીજીના કહેવાપ્રમાણે બીમડાએ હોંસમાં પેલી દવાની

કામીનીઆ ઓઘલ બજારમાં લેતાં વેપારી તમોને કહે કે ખીજું ઉંચું તેલ આપું? તો કહેજો કે કામીનીઆ ઓઘલજ જોઈએ છે.

સીંસી તથા કાચનો ખાલી કાઢી, અને પ્રજ્ઞાનદંત્રના કહેવા પ્રમાણે તેમાંથી થોડીક દવા પેત્રી ખાલીમાં કાઢી, અને તેમની સૂચના પ્રમાણે થોડુંક ધી તેમાં લાવીને નાંખ્યું, પછી તે લેઈ એક શાન કરીને પ્રજ્ઞાનદંત્રએ પ્રથમ સુખત્રાણ શેઠના પગને તળિયે ધસ્યું અને પાછું નાભિસ્થાને તપાસ્યું; અજ્ઞચારીજના મુખ ઉપર કોઈ કળી શકે નહિ તેવો આશાનો પ્રકાશ જણાયો. પછી તેમણે તે ઓષધીવાળું ધી સુખત્રાણ શેઠના તાળવે ધસ્યું. સુખત્રાણ શેઠના શરીરમાં ધીમે ધીમે શ્વાસોશ્વાસ ચાલવા લાગ્યો; અને પછી તે શ્વાસ સાથું માથુસ નિદ્રામાં પડ્યું હોય તેવી રીતે ચાલવા લાગ્યો. લોકો આશ્ચર્ય ચકિત થયા, અને લોકોના આશ્ચર્યનો વચ્ચે સુખત્રાણશેઠે આંખ્યો ઉઘાડી. થોડાક સમયમાં તેમને પૂરું બાન આવ્યું; અને “હાય! હાય!! મારો બકુ!!! મારાથી હવે કેમ જીવશે!!!” એવા ઉદ્ગાર દુઃખી મંદ સ્વરે કાઢતા બેઠા થયા.

પ્રજ્ઞાનદંત્રએ કોમળ સ્વરથી કહ્યું:—“શેઠજી! હૈયુ હાથ રાખો, આ સંસાર ખોટો છે. એ વાતનો આપે વશીયાર વિચાર કર્યો છે.

ભીમડો પોતાના શેઠને જીવતા થયેલા જોઈને અજ્ઞચારીજના પગમાં પડી આજોડવા લાગ્યો અને હાથ જોડીને બોલ્યો:—“આપજી! એમ કેમ બોલો છો? તમારા જેવા સતીઆ પુરુષ તો ભગવાનની પેઠે ચહાય ત્યમ કરે, મેં તો નજરો નજર બાલ્યું. હવે બકુબાઈને આ તમારું ઓહડ લગાડો કેને, આપજી!”

સુંદર વાગ એ દરેક સ્ત્રીની મગરૂરી અને આનંદ છે, તે પ્રાપ્ત કરવા મારે સ્ત્રીઓ નિરંતર કામીનીઆ ઓછા વાપરે છે.

પ્રજ્ઞાનંદ બોલ્યા—“ભાઈ ભીમજી ! આપણું માણસ જાતનું તો કાંઈ ચાલતું નથી, આ પણ પરમેશ્વરે ધાર્યું હતું તેમજ થયું છે; તારા વિના કલે પણ આ ઔષધ હું શેઠ, બકુ, અને વહુ એ ત્રણેના ઉપર અજમાવવાનો હતો; પણ શેઠ ઉપર એસડની અસર પરમેશ્વરની ઇચ્છાથી સફળ થઈ એટલે મને કાંઈક વધારે ઉત્સાહ જોવું લાગે છે; પણ બકુભાઈના મ્હેરા ઉપર જોતાં મને ઘણી ઓછી આશા લાગે છે. તું આપણા શેઠની પાસે બેસીને ધીરજ આપજો. ”

ભીમડો હરખાતો હરખાતો બોલ્યો:—“આપજી ! મારા આપા ફાહે તો આ હું બેઠો; તમે બકુ ભાઈનું કરો ! માહરાજ ! ”

સંતોષબાઈએ પોતાના પતિને સચેતન થયેલો બેઠેલો દીઠો, એટલે તેનું પણ જ્ઞાન ઠેકાણે આવ્યું, અને તેની પાસે આવી પાછી પુત્ર શેઠની અનિવાર્ય લાગણીથી રોવા લાગી—“આપણુ એકના એક બકુવિના આપણાથી શી રીતે જીવાશે. ? ”

શેઠ ફરીને કાંઈક બેશુદ્ધ થઈ જશે એવા ભયથી ભીમડાએ ઇસારો કર્યો તેથી ધીરજબાઈ સંતોષ શેઠાણીતે હાથ પકડી વેગળાં લેઈ ગયાં અને વિવિધ પ્રકારે આશ્વાસન આપવા લાગ્યાં.

ત્યાં ઉભેલા લોકો પ્રજ્ઞાનંદજીને સાચા મહાત્મા જણી વખાણ કરવા લાગ્યા. પ્રેમુભાઈનું ગુમાન ઉતરી ગયું.

ઉપચાર કરતાં પ્રજ્ઞાનંદજી પોતાના મનમાં વિચારતા હતા

ઓરો દિલબહાર ખુશબોદાર ટકાઉ સેંટ છે.

(૯)

૬—“આ છોકરાએ ઝોટી રસિકતાના હંદમાં પડી પોતાનું શરીર અને મન કૃત્રિમ રીતે લાગણીઓ ઉસ્કેરી ઉસ્કેરીને તથા મનમાં ઓધું લાવી લાવીને તથા ઝૂરી ઝૂરીને કેવળ નિર્બલ કરી નાંખ્યું છે. નરમ ખાવું, નરમ ગાવું, નરમ ઘોલવું, નરમ ચાલવું, નરમ વાંચવું અને નરમ સાંભળવું વગેરે કૃત્રિમ રીતે સાધન રૂપે યોજી યોજીને તેમજ એવા રસદૂળ્યાં ગાણા ગાવામાંજ ગૌરવ સમજનાર છોકરમત માણસોની સંગતિ નિરંતર સેવીને છેવટે મૃદુતા અથવા દ્રામળ રસિકતાને દૂપણને દરજ્જે પહોંચાડી તેવાજ પોતોનો સ્વભાવ બનાવી દીધો છે: તેથી તૂટીચાર જેવું શરીર અને ઝાકળના ગોઠા જેવું તેનું મન તેની પત્નીના મરણથી વ્યામોહના ધક્કાને સંપૂર્ણ રીતે શરણ થઈ ગયું હશે તો આ મારી ઓપધી તેને કદાચિત્ કાંઈ પણ ફાયદો કરી શકે નહિ.

એ પ્રમાણે વિચાર કરતાં કરતાં અલ્પચારીજીએ જે પ્રમાણે સુખલાલ શેઠને ઉપચાર કર્યો હતો, તે પ્રમાણે કાંઈ વધારે લાંબા સમય ઉપચાર કર્યો, ત્યારે વાંઝીઆખારના બહુએ પોતાનાં નેત્ર ઉઘાડ્યાં, પણ તે ફાટી નજરે જોયાજ કરવા લાગ્યો; તેનાથી કાંઈ પણ ઘોલાતું નહોતું, તેમજ બીજું કાંઈક હલનચલન પણ થતું ન હોતું તેથી અલ્પચારી થોડીક ક્ષણે લગી પોતાના ઉપચાર બંધ કરીને નિઃશ્વાસ નાંખીને બેઠો. એટલે ભીમડો ગભરાયો, અને

સમજી માતાઓ પોતાનાં નાનાં બાળકો માટે કામીનીઆ ઓપલજ વાપરે છે બીજાં તેલોની માફક નુકસાનકારક તે નથી એમ સમજે છે.

“આખરો ઉઘાડી” એ પ્રમાણે જોનાર લોકોએ કરેલા ધીમા પણ આશ્ચર્યજન્ય ઘોંઘાટથી શેઠ અને શેઠાણીના મનમાં ઉપજેલી આશાના આકાશમાં પાછું એકદમ નિરાશાનું વાદળ છવાઈ ગયું. લોકો પણ ખિન્ન સ્વરે કહેવા લાગ્યા કે:—“ભાઈ! નબ્બા-લુંનો ઉપાય છે, પણ સોમાનો ઉપાય નથી, જીવન દોરી હોય તો ઓસડની પણ ટીક્કી લાગે, બ્રહ્મચારી બાવાની દવામાં તો પરિબલ ખરું, પણ અઘો આધાર છેવટે તો પરમેશ્વરના હાથમાં છે !”

બ્રહ્મચારીજીએ પછી એકદમ ઓસડ બકુની છાતીએ હૃદય ઉપર ઘસવા માંડયું; અને પછી તેની બોચીએ ઓપડયું, તથા ઘસ્યું; છેવટે તેના લમણે તે ઓસડ મંદમંદ ઘસ્યું; અને છેવટે કપાળે અને ભુકુટીમાં તે ઓસડ ઘસ્યું એટલે બકુ ઘણાજ નિર્બલ પણ હૃદય ભેદક સ્વરે બોલી ઉઠ્યો:—“હાય! હાય!! મારી પ્રાણ!! તું ગઈ?!! વિલસુ! હું તારી સાથેજ આવું છું. !!!”

બ્રહ્મચારીજી જરા કડક પણ પ્રેમ ભરેલાં અવાજથી બોલ્યા:— “એટા બકુ! વિલસુ તો કાંઈ ગઈ નથી, એ તો મૂર્છામાંજ પડી હતી, તેને તો ઠીક થઈ ગયું; પણ નાદાન છોકરા! જે તારે વિલસુ આગળજ જવું હોય તો જા! અને બિચારી તારીજ ખાતર જીવનને ધારણ કરી રાખનારી તે અબળાની કુસુમ સુકુ-માર જીવન વેલી ઉપર તારે વજ્રપ્રહાર કરવો હોય તો તારી મરજી !!! ભાઈ!”

ઓટોદિલબહાર સેંટનો રાજા છે.

બકુ થરથરને અવાજે બોલ્યો:—“શું મારી વિલસુ જીવે છે ? હા ! હા ! ! હું કેવો લાગ્યશાળી !

પ્રજાનંદજીએ ત્યાં ઉભેલા જ્ઞેનારાઓને પ્રસારે કંપ્યા અને ભીમડો તો ગામડીઓ જતાં તે સમજી ગયો એટલે કાંઈક લોકો પોતાની મેળેજ અને કાંઈક ભીમડાએ ઉભા થઈને તેઓને ગોઠવ્યા નેથી લોકો વિલસુના જીવન રહિત દેહની અને બકુની દષ્ટિ વચ્ચે એક ફાટ અથવા ભીંતની ગરજ સારે તેમ ઉભા રહ્યા.

ભીમડો તરતજ પાછો અક્ષયારીજીના અને બકુભાઈની પાસે આવીને બેઠો. સુખલાલ શેઠ અને સંતોષબાઈ પણ પોતાના દીકરાની આગળ એકદમ આવીને હાંસતી મુખમુદ્રાથી બેઠાં. પણ શું બોલવું અને શું કહેવું તેની તેમને હર્ષના ઉભરામાં કાંઈ ગમ પડતી નહોતી. એટલામાં બકુ—આપણે ગસબાલ બકુ—ઉઠવાને જો કે અશક્ત હતો તો પણ ચાંચે તરફ પ્રિયાદર્શનનાં તરખ્યાં નેત્રા ફેરવતો પરવશપણે બોલ્યો:—“શું પ્રાણ વિલસુ હયાત છે ? ! તમે જુઠું નો નથી કહેતા ? મેં નજરે તેને મરેલી જોઈ છે. ”

અક્ષયારીજી પ્રેમથી બોલ્યા:—“વહાલા દીકરા ! તે મરેલી નહોતી, પણ મૂર્છિત હતી. તેને મૂર્છા વધ્યા પછી તે સાવધ થઈ હતી. ”

બકુ વિચારે એકદમ હર્ષધેલો થઈ નિર્બળ પણ અતિ આતુર

અમજી માતાઓ પોતાનાં નાનાં બાળકો માટે કામીનીઆ બોધલજ વાપરે છે બીજાં નેણોની માફક નુકસાનકારક તે નથી એમ સમજે છે.

સ્વરે વારંવાર બોલવા લાગ્યો:--“ત્યારે મને મારી વિલસુ દેખાડો ! વિલસુ ! મારી પાસે આવ !!”

બ્રહ્મચારીજી સખેદ હાસ્યપૂર્વક બોલ્યા:-- “ મારા રસિક-શિરોમણિ મિત્ર ! વિલસુને મૂર્છા વળી હતી, પણ તે વખતે તેણે આપસાહેબને મૂર્છિત જોયા તેથી આપના વિરહદુઃખે તે મૂર્છિત થઈ ગઈ છે, તેને જે ઔષધીથી તમને અને તમારા પિતાજીને સાર થયું છે તેજ ઔષધીથી પાછી સચેતન કરવાને હું પ્રયત્ન કરું છું; એને તો મૂર્છાજ માત્ર થઈ છે. કેમ ભીમજી ! તારાં નાનાં શેઠાણીને મૂર્છા વળી હતી કે નહિ. બકુ શેઠ ! હું પંચાશી વર્ષનો ઘરડો સાધુ જીવું બોલુંજ નહિ. પૂછો, આ તમારા નોકરને, જીવું કહંતો હાઉં તો.”

ભીમડો બ્રહ્મચારીજીની યુક્તિ સમજી ગયો હતો તે બકુશેઠની ચિબુક પકડીને લાગણીથી બોલ્યો:-- “ શેઠશાખ ! મારી પોતાની આંછયોના હમ આઘને કહુ સું કે મારાં દીવાળીલાભી હમણાં જીવતાં હતાં, પણ તમને મોરજામાં પડેલા લાલ્યા એટલે પાસાં બેલાન થઈ જ્યાંસે; અને જે પાસા તમને એ મોરજા આધલા લાળહે તો ફરીને પાસાં મોરજામાં પડી જશો; અને આ બાપજીની કરેલી આહડ વેહડની બધી ભોડાફૂટ ધમ્યું હોનું ધૂડ મળી જશે, બાપલા ! માટે તમે ઈંકણે બાને બાપાફાહે બેઠા. હું તમારી ફાહે બેઠા સું; અને આ માહરાજ દીવાળી લાભીને આમ સપટીમાં હાથ કરી દેશે, બાપાશાખ ! ” ભીમડાએ વિલસુ અને વિલાસ-

ઓટો દિલબહાર સેટાનોં રાજાં છે.

વતી જેવાં બકુલાધરે નવાં પાડેલાં રસિક નામો ન વાપરતાં એ વાર મૂળનામ દીવાળી વાંપયું તેથી બકુશેઠે નાપસંદગી ભરેલી નજરથી ભીમડા સામું જોયું. તેથી ભીમડાએ સાવધ થઈ એ હાથ જોડી નમ્રતાથી કહ્યું:—“ભાઈશાળ ! એ તો આ ભોના માર્યા માફે કાળજી હામ ન રિયું, તેથી આપુશાળ ! આપ ધખશે માં ! નિકર રોજ તો ‘વિલસુભાભી’ અને “વનાશવંતી ભાભી” સવાય ચાંચ ઉઘાડતો નથી. ઇતો આપુ, આપ જાણો સોને ?”

બ્રહ્મચારીજી બોલ્યા:—“અલ્યા ભીમજી ! વહુનું મૂળ નામ દીવાળી છે, એ તો મેં આજેજ જાણ્યું.

ભીમજી બોલ્યા:—“આપજી ! એ બધી કલાણી લાંબી-ત્રયંડ સે. અટાણે એ ઢાંકી મેલો, માદરાજ !”

બ્રહ્મચારીજી ગંભીરતાથી સાવધ થઈને બોલ્યા:—“ભીમજી, તે ઠીક ઇસારો કર્યો.” એટલાજ શબ્દો બોલીને કાંઈક પાક જેવી સ્વાદિષ્ટ આપધીનું ચકતું કાઢીને રસિક મંડળમાં પીર તરીકે પૂજવા યોગ્ય બકુલાધરે ખવરાવી દીધું. તેમાં એવી તો નિશોની ચીજો હતી, કે ઉસકેરાઈ જાય તેવી મનની લાગણીએ એ ચાર કલાક લગી જહેર મારી જાય. આ દવા તરતજ અસર કરે તેવી હતી.

આ એક કોમળ હૃદયની બાળાનું મરણ પણ ઘરડાંમોની

વેપારી જેને સાફ સસ્તું તેલ કહી આપે છે તેમાં તેઓને કામીનીઆ કરતાં વધુ નફો મળે છે—તે ખરી રીતે જોતાં હલકું તેલ હોય છે.

અણુઆળી જીભ અને ખુદા હૃદયથીજ થયું છે, અને આ પ્રમાણે પોતાના પ્રાણુધિક હૃદયદેવતાને લાડ લડાવવાને લાઘેલી વ્યાજખા છુટ ઉપર પણ આપ્રમાણે અસહ્ય ટીકાઓ કરીને આ વડીલોનાંજ જીભથી મર્યાદા બંધનોની ફાંસીનો ભોગ થઈ પડેલી આ અજળાનું મડદું તો હજી પડ્યું છે, તે છતાં આમ ઠાગાઠાલી કરનાર માણસો તે પણ સાધું ગણાતા વૃદ્ધોમાંજ મળી આવે એવું તો આ હતભાગી હિંદમાંજ બને ! વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યના આવા શત્રુઓ ખીજા કોઈ દેશમાં પાકતા જણાતા નથી ! ”—પ્રેમુ દાક્તર તેજેદ્રેષથી બોલ્યા.

અલ્લચારીજી પણ કરડી ગંભીરતાથી બોલ્યા:—“ વિદ્વાન અને રસિક મંડલના મહાંતજી દાક્તર સાહેબ ! હિંદના હતભાગ્ય ઉપર હડતાળ મારી હિંદનું સદ્ભાગ્ય બનાવનાર કારીગર આપના જેવા હવે પાકવા લાગ્યાં છે, એટલે વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યનો અને પ્રજાસ્વાતંત્ર્યનો બગીચો હિંદમાં ખીલી નિકળવાનાં ચિન્હો ઉનાળુ વિજલી જેવાં ચારે તરફ ચમકવા લાગ્યાં છે, આ એક મડદુ તો હજી દીકરાની દીવાળી અને માઆપની મુસીબતના પ્રત્યક્ષ પુરાવા રૂપે પડ્યું છે, અને તેની જોડે એક બે અને ત્રણ એમ ખીજાં મુડદાનો ઉમેરો કરવાનો દાક્તરી હુનર અને રસિકતાની પરાકાષ્ટા જેવી આપ જેવા નવસભ્યોમાં છે, તેવી આ બહુભાઈના માતા-પિતામાં કે અમારામાં હોવી સંભવતી નથી. આપના રસિક સંપ્રદાયના કવિયોની વાણીમાંજ દીવાળીની હોળી બનાવવામાંજ વસંત

ઓટો દીલખહાર દરેક ઠેકાણે મળે છે યા ધિ એ ગ્લો ઈન્ડિયન ફૂગ એન્ડ કેમીકલ કંપની જીંમ્મા મસજીદ—મુંબઈ.

ઋતુનું સાર્થક્ય કરનાર અમૃત ઉભરાતું જણાય છે. રોમાંશી કવિતામાં પ્રેમ અને રોનારાઓમાં પ્રેમીપણું અને ઝુરી મરવામાંજ મહિમાં જોનારા કોઈ આ નવા યુગના મહર્ષિયો આપ લોક પાક્યા હો, એટલે સર્વ પ્રકારના સ્વાતંત્ર્યની પૂર્ણાહુતિજ થવાની છે ! વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યને માટે હવે આપ શીઘ્રે ચિન્તા કરો છો ? વડીલોનાં કઠણ જણાનાં પણ કદ્યાળુકારક વચનો સાંભળીને આપનાં સહૃદયતાનાં કોમળ કુસમ જેવાં કાળજાં કપાઈ જાય છે, અને હિસ્તીરીઆ તથા આંચકી થાય છે, પણ એવાં કઠણ વચનો કહેનારાં વડીલોનાં વચનો હવે તમારે માટે રહેવાનાં નથી, પણ મીઠા એલા ધુતરાળોની ગુલામગિરીનો શુષ્કલાનાં બંધનો તમારે હાથે પગે અને ગળે પુષ્પહાર ગણીને પહેરવાની ઉમદા (૧) સહિષ્ણુતા શીખવાનો ઉદારભાવ સિદ્ધ ઠરી સર્વની હતભાગ્યતાને સદ્ભાગ્યરૂપ થવાનો દૃષ્ટિસૃષ્ટિવાદ તમે શીખવા લાગ્યાં છો ! તમારી સ્વાનુભવ રસિકતા તમને જે જે લાભનાં લુપ્તમાં નહિ આપે તે ઓછાં છે. મન એવ મનુષ્યાણાં કારણ વંધમોક્ષયોઃ એ વાક્ય હવે વેદાન્તમાંથી નિકળી આપ જેવા રસિકજનોમાં પેહું છે. સફળ થયું છે, આપના રસસંપ્રદાયમાં ગાણામાં રોણું અને રોણામાં ગાણું છે ! આપનો મહિમા અપાર છે ! હવે કઠોર હૃદયનાં અને શરીરનાં માણસો આપના હિંદના હતભાગ્યમાં ઉમેરો કરનાર આપ નવા બ્રહ્માઓની સૃષ્ટિમાં રહેવાના નથી. કોમળ શરીર કોમળ મન, અને બધું કોમળે કોમળ થઈ જવાનું છે. કઠણ હાડકાં વિનાનું શરીર અને કઠણ ધૈર્ય, શૌર્ય વગેરે પથરા જેવા ગુણો

વેપારી જેને સાઈ સસ્તું તેલ આપે છે તેમાં તેઓને કામીનીઆ કરતાં વધુ નફો મળે છે તે ખરી રીતે જોતાં હલકું તેલ હોય છે.

વિનાનું મૃદુ મનઃ હવે તમારા જમાનાનો વારસો છે. પણ તમે યાદ રાખજો કે પથ્થર અને પૃથ્વી જેવા અમારા કડોર જમાના-વિના તમારા હૃદયના રસના રેલા અને મગજના પવનની લહેરોની પ્રવાહી અને હવાઇ વસ્તુઓ ટકવાનોજ નથી. તમારા રસવૈદ્યકની પણ દાક્તરસાહેબ, બલિહારી છે ! એ તમારી રસવિદ્યાને પ્રતાપે આવા આવા કાંઇક ભારતખાલ મટીને રસખાલ થયા છે. તેમણે જ્યાં ત્યાં રસનો ભેજ એટલો ફેલાવ્યો છે—કે ગણુગણુટીઆ ગાયક મચ્છરોએ—અથે મલેરિયાનો જવર ફેલાવ્યો છે. કાંઇ કાંઇ આવાં મડદાં આપના અમૃતમયરસે બનાવ્યાં છે, શરીરનાં અને નીતિનાં મડદાંનો તો પાર પણ નથી—અને જીવતાં ખોખાં યઇ ગયેલાં પણ આપના કારખાનામાં સંખ્યાબંધ છે !”

પ્રેમુભાઈ પોતાની મુઠ ઉંચી રાખવાને બોલ્યા:—“ એક કાગળું બેસવું અને તાડવું પડવું—તેના જેવા અકસ્માતથી સુખ-લાલકાકા અને બકુમલ ભાઇને ડીક થયું, તેથી દુલાઇ જઇ આ બ્રહ્મચારી વાયરે ચઢ્યો છે. પણ આપણા લોકો એટલા બેહુયા છે કે “ વડુ મુઠ ને ઉંદરડી મુઠ ” એ પ્રમાણે ગણુનારા છે ! તેથી આ બધું ચાલે છે. હજુ દેશને સુધરવાન સેકડો વર્ષો જોઇયે છે.

બ્રહ્મચારી પણ તેટલી કડકાઇથી બોલ્યા:—“ અમારા સંતોક બહેન જેવાં જીનાં બેરાં પોતાની જાંઘળી પણ પોતાના માથાના મુકટ (પતિ) ને મુકાબલે ઉંદરડી જેવીજ સમજે છે. એવીજ

કામીનીઆ ઓઇલ બજારમાં લેતાં વેપારી તમોને કહે કે બીજું ઉંચુતેલ આપું? તો કહેજો કે કામીનીઆ ઓઇલજ જોઇએ છે.

માતાઓ અને સાસુઓ પોતાના સ્ત્રીજીવનને પોતાના પતિના જીવન કરતાં વધારે કિમતી ગણતી નથી અને વહુઓને અને દીકરીઓને તેવું ગણતાં શીખવતી નથી. તેજ તત્વને દર્શાવનાર આર્ય સતીઓનો સિદ્ધાન્ત છે કે “વહુ મુઘ અને ઉદરડી મુઘ” પતિ અને પુત્ર પહેલાં પોતાને મરણ આવે-એવી પ્રાર્થના પ્રત્યેક આર્ય પત્ની અને આર્યવંશુ નિત્ય શ્રીજગદીશ્વર આગળ કરે છે. તમારો રસપંથ એથી ઉત્તરોજ છે આપનો અને અમારો મેળ ક્યાંથી મળે ?”

બ્રહ્મચારીજી સામે નકામી હુજાજત કરવા માટે લોકોએ પ્રેમુભાઈની જરા મસ્કરી કરી અને જરા કોઈએ ઠપકાના પણ શબ્દો કહ્યા. તેથી પ્રેમુભાઈ મનમાં બળતા મોત પકડીને રહ્યા તેમાં વિશેષ બળતરા તો તેમને એથી થઈ કે લોકો વારંવાર એજ કહેવા લાગ્યા કે:—“તણ મરણમાંથી બે જીવ્યા તેથી આનંદ માનવાને બદલે ઉત્તરો ટકટક શું કરે છે ?”

(૧૦)

અને પ્રયોગો સફળ થવાથી આશા અને ઉત્સાહના વેગમાં આવેલા આપણા બ્રહ્મચારીજીએ વિદ્યાસવતી ઉપર પણ પોતાની રામબાણુ ઔષધી અજ માવનાનો વિચાર કર્યો, પણ તેમને તરતજ સ્મરણ થયું કે આ ઔષધી કોઈ પણ પ્રકારના માનસ કિંવા શરીર

મુંદર વાળ એ દરેક સ્ત્રીની મગરૂરી અને આનંદ છે, તે પ્રાપ્ત કરવા માટે સ્ત્રીઓ નિરંતર કામીનીઆ ઔષધ લેવાપરે છે.

ઉપરના અકસ્માત થયેલા આઘાતથી જેવી અવસ્થા થઈ હોય તો તેના ઉપર અસર કરેછે; પણ સ્વાભાવિક રીતે મરણ થયું હોય તો તેના ઉપર અસર કરતી નથી. તથાપિ એટલામાં તેમની નજર પેલું “ દેવયાનિ ” નું પુસ્તક વિલાસવતીની પથારીમાં પડ્યું હતું તેના ઉપર પડી તે ભેદને બ્રહ્મચારીજીના મનમાં એવો વિચાર સ્ફુર્યો કે—“ આ નાજીકતાની પરાકાષ્ટાએ પહોંચેલી છોકરીના અત્યંત નિર્બલ શરીરમાં રહેલા તેના નિર્બલ અંતઃકરણને આ પુસ્તકમાં આવેલો કાઈ અત્યંત પ્રેમનો કે વિયોગનો પ્રસંગ વાંચવાથી વૃત્તિ ઉસ્ફેરાઈને તેથી એક પ્રકારનો કાંઈ આવેગ ઉત્પન્ન થઈ ધક્કા લાગવાથી તેનું ડગુમગુ જીવન ઉડી ગયું હોય તો એકવાર તો કદાચિત્ આ મારી દવાથી પરમેશ્વર તેને પુનઃ સજીવન કરે ખરો.”

તેથી બ્રહ્મચારીજી પ્રજ્ઞાનદે એકદમ કહ્યું:—“ ભીમજી ! ભીમજી !! તું આમ આવ, અને તારી વહુને અહીં મારી પાસે બોલાવ; આ વિલાસવતી વહુને દવા લગાડવી છે, તે હું બ્રહ્મચારી આશ્રમમાં હોવાથી લગાડી શકું તેમ નથી. ભાઈ ! મારાથી કાંઈ સ્ત્રીને અડકાય નહિ.”

આ સાંભળીને ભીમડો પોતાની સ્ત્રી વેગળે એક ખુણામાં હતી તેને હાક મારીને કહેવા લાગ્યો:—“ અલી, આ ! હાંભળે સે કે ? ઈકલે આવ, ઈકલે ! આ બાપજી ચીંધે ઈમ આ ભાભીને આહડ સોપડ, આહડ !! ”

ભીમડાનો આ હોકાટો સાંભળીને સંતોષ શેઠાણી પોતેજ ઉડીને એકદમ બ્રહ્મચારીજી પાસે આવી અને લાગણીથી બોલી:—

પ્રો. જેમ્સની વીજળીક શક્તીની ગોળીઓની વીજળીક ક્રીયાના યોગથી નબળાઈના દરેક દરદો ઝડપથી સારાં થાય છે.

“ બાપજી ! આપ મને બતાવો તે પ્રમાણે હું વહુને ઓસડ ઓપડીશ, એ બિચારી (ભીમજીની વહુ) ગામડાનું બધું છે, તેને ખરોખર કાવે કે ન કાવે ! વળી કાંઈક ઓસડ આપતાં લેતાં હડકડાટમાં એ આપને અડકી પડશે, તો આપને અપવાસ કરવા પડશે. ”

પ્રજ્ઞાનંદજી બોલ્યાં:—“ સંતોક બા ! તમે એનાં પૂજ્ય થઈને વહુને પગે ઓસડ લગાડો તે યોગ્ય નહિ. ભીમજીની વહુ હાજર છે, તો પછી તમે શું કરવા શ્રમ કરો ? ”

સંતોષબાઈ સંભ્રમ સાથે બોલ્યાં:—“ માહરાજ ! મારે મન તો એ મારી વહુ નથી પણ દીકરી છે ! આ દીકરાને અને વહુને મૂકીને મને મોત આપે તો હું તો બાગ્યશાળી થઈ જઉં. આવી ઓપટીને વખતે કાંઈ બાધ નહિ. ”

“ ઠીક ત્યારે હોયો ”—એમ કહી પ્રજ્ઞાનંદજીએ સંતોષ શેઠાણીના હાથમાં ઓપધ આપ્યું અને પ્રથમ તે વહુને પગે લગાડવા સૂચવ્યું. પછી નાભિમાં આંબોધને સ્થળે અંગુઠો દાખી જોવાને કહ્યું; અને પૂછ્યું:—“ સંતોષ બહેન કાંઈ નાડી જેવું ધડકતું સાગે છે ? ” સંતોષબાઈએ બારીકીથી જોઈને કહ્યું:—“ ના ! નાડી જેવું તો કાંઈ જણાતું નથી. પણ સહજ ઊનાશ જણાય છે. ”

અક્ષયારીજીએ પુનઃ સંતોષબાઈને કહ્યું કે:—“ હવે આ ઓસડ એને તાળવે લગાવો. ” તે પ્રમાણે લગાવી થોડીક વાર

અમારી સઘળી દવાઓ બજારમાં વેચાય છે, નહીંતર ધી એંગ્લો ઈન્ડિયન ડ્રગ કું. જીમામસ્જીદ મુખર્મમાં લખી ગંગાવળો.

ધસ્યું. પછી પાછો નાબી સ્થાને અંગુઠો મૂકીને તપાસવા પ્રજ્ઞાનદે
આજ્ઞા કરી. તેપ્રમાણે ભેદને સંતોષખાધએ કહ્યું:—“ હવે કાંઈક
ધન્યકારા જેવું થાણુંજ આપું મને પણ લાગેછે; અને ઉનાશ તો
વધારે લાગે છે. ”

પ્રભચારીજી આશાથી પ્રકાશતા ચેહરે બોલ્યા:—“ શ્રીહરિ
સહાય ! હવે સંતોષ બહેન ! એ એસડ વહુભાને પગના કાંડા
આગળ ઘુંટીના હાડકા નીચે બંને પગે ચોળો. ” તે પ્રમાણે કરી
ભેયાં પછી સંતોષખાધએ પાછી વહુની ઢુંટી ઉપર પ્રજ્ઞાનદેજીના
કહેવાથી તપાસ્યું, તો બરોબર નાડીનો ધન્યકારો થતો જણાયો.
પણ આંખો ઉઘડતી નથી એ ભેદ પ્રજ્ઞાનદેજી આજ્ઞા અને
ચિન્તામાં આમ તેમ અકળાવા લાગ્યા. પ્રજ્ઞાનદેજી સ્વાભાવિક
ઉત્કંઠાથી બોલી ઉઠ્યા:—“ પ્રેમસુખભાઈ, આ પ્રમાણે નાડી ચાલે,
પણ હજી લગી શ્વાસ પ્રશ્વાસની ક્રિયા શરૂ થાય નહિ, તેમાં કાંઈ
કારણ હશે, અને હશે તો શું કારણ હશે ? આ સંબંધી કાંઈ
જ્ઞાનતંતુઓ અને ધમનીઓના વિષયમાં આપના વાચવામાં આવ્યું
છે ? જે કાંઈ આપના જાણવામાં હોય તો કૃપા કરીને મને કહો.
મારે તે હાલ ઉપયોગમાં લેવાની જરૂર છે. ”

પ્રેમસુખ દાક્તર ચીડાઈને બોલ્યા:—તમારા જેવા ઉદવેદોના
શાસ્ત્રનો અને અમારા મેડીકલ સાયન્સના વિચારોનો કાંઈ દિવસ
મેળો મળે તેમ નથી. માટે તમારું કામ તમે જાણો ! અમે તેમાં
વચ્ચે પડવા માગતા નથી.

અમારી દવાઓ બજારમાં વેચાય છે, નહીંતર એગ્રીવો ઈન્ડિયન
ડ્રગ કંપાનું—જુમામસ્જીદ મુબઈમાં લખી મંગાવજો.

બ્રહ્મચારીજીએ માત્ર તિરસ્કાર સૂચક હાસ્ય કરીને મૌનપૂર્વક પોતાના ઉપચાર કરવાનું ચાલુ રાખ્યું. તેમણે વિલસુના વાંસાની ફરોડના દરેક ભાગમાં એસડ વસવાને સંતોષ્યાઈને સમજાવ્યું પાડી અને તે પ્રમાણે સંતોષ્યાઈએ કર્યું એટલે થોડાજ સમયમાં વિલસુએ ધીમે ધીમે શ્વાસ લેવાનું અને મૂકવાનું શરૂ કર્યું અને પછી બાકીના બધા ઉપચારો આપણા બકુલાઈને કર્યા હતા તેજ પ્રમાણે કરાવ્યા એટલે વિલસુ મંદસ્વરે ભોલી:—“અરરરર !” આ જોઈ સહિતા આશ્ચર્ય અને હર્ષમાં પાર ન રહ્યો. કાઈ કાઈ તો કહેવા લાગ્યા:—“ભાઈ! ઔપધ તો આનું નામ !” કાઈ કાઈ તો વળી ખાસ પ્રેમસુખભાઈ તરફ જોઈને તાનો મારવા લાગ્યા કે—“દાકતર સાહેબ તમારું ગધાવૈદ્ય ખરૂં કે આ ઉંટ વૈદ્ય ખરૂં ? !”

વિલસુએ પોતાના શરીરની નબળાઈને લીધે મૂર્છામાંથી પાછી સચેતન થઈ જે ‘અરરરર’ નો ઉદ્ગાર કાઢ્યો તેજ વખતે સુખલાલ શેઠ, બકુ અને ભીમડો તેની પાસે આવી ગયાં હતાં. એને સંતોષ્યાઈએ ઘણી મમતાથી પૂછ્યું:—“દીકરા વિલસુ ! તને શું થાય છે ? બેટા !”

વિલસુએ નિર્બલ અને શોકાતુર સ્વરે કહ્યું:—“મને કાંઈ થતું નથી, માંડે નિર્બલ થઈ ગયલું શરીર તમને સહિને ભાર-રૂપ થવાને માટે શા સાંડે હજી ટકી રહ્યું છે ? તે મને સમજતું નથી !”

ઓટો દિલબહાર ખુશખોદાર ટકાઉ સેંટ છે.

બકુ બધાની મર્યાદા ભૂલી જઈ બોલી ઉઠ્યો:—“ મારા જીવનનો આધાર થવાને ટકી રહ્યું છે ! વહાલી !! ”

બ્રહ્મચારીજીને આ કૃત્રિમ રસભીના યુવક દંપતીની અજ્ઞાન ત્રીક્ષાથી હસવું આવ્યું: પણ આ વિલસુને ખીજન શા વિશેષો-પચાર કરવા તેની ચિન્તામાં તેમનું ચિત્ત લાગવાથી તેમણે પોતાની જાણીમાંનાં સર્વે ઔપધા તપાસવા માંડ્યાં. તેમાંથી તેમણે જે પાક બકુને આપ્યો હતો તે પાકની સાથે એક ખીજું રસાયન ઔપધ ભેગાવીને એક ચમચામાં ઘીમાં ઓગાળીને વિલસુને અપાવ્યું પણ વિલસુએ તે લેવા ના પાડી અને બોલી:—“ માઈ આ ભોળરૂપ જીવન લંબાવાથી એમનો અભ્યાસ ખગટે છે. દયાળુ પ્રભુ હવે માઈ પાતું ખોલે તો સારું ! ”

બ્રહ્મચારીજીએ પણ ગંભીરતાથી કહ્યું:—“ બેટા વિલસુ ! પણ આજે ઔપધ હું તમને અપાવું છું, તે જે તમારી ઇચ્છા છે. તે પાર પડે તેટલાજ માટે અપાવું છું ! તેથી તમારા દુઃખમય જીવનનો સુખના પ્રભાતમાંજ ઉદય થશે. ”

પ્રેમના મર્મની પોથીઓ વાંચનાર વિલસુ સમજી કે આથી આ સહિને દુઃખરૂપ અને ભારરૂપ થઈ પડેલો આ દેહ સુખપૂર્વક ખુટી જશે. તેથી તેણીએ તે ઔપધ લેઈ લીધું. એટલે પોતાની પ્રિયાની પાછળજ પરલોકમાં સિધાવવાને સદા સન્ન રહેનાર બકુ પણ બ્રહ્મચારીજીની પાસે એ ઔપધની માગણી આગ્રહ-

વંપારી જેને સારું સસ્તું તેલ કહી આપે છે તેમાં તેઓને કામીનીઆ કરતાં વધુ તફા મળે છે—તે ખરી રીતે જોતાં હલકું તેલ હોય છે.

પૂર્વક કરવા લાગ્યો:—અને બ્રહ્મચારીએ તે સ્વીકારીને બહુને પણ તે ઔષધ ખુશીની સાથે આપ્યું. ચાર પાંચ મિનિટમાં તે ઓસડની અસર તો બ્રહ્મચારીજીના કહેવા પ્રમાણેજ થઈ નિશાની સાથે એ રસાયનથી વિજસુ અને તેના પ્રેમી શિરોમણિ પતિ બહુલની મનોવૃત્તિયો જે અત્યંત નાણુક હતી તે ઔષધની અસરે જડા અને બુદ્ધિ થઈ ગઈ. તેમજ જે કૃત્રિમ કલ્પનાઓ કરી કરીને તેઓ જૂરવામાંજ રસિકતાની સિદ્ધિ સમજતાં હતાં તે કલ્પનાઓ કરવાની શક્તિ તેમનામાં આચ્છાદિત થઈ ગઈ—ફાધ ગઈ. દવાનો પૂરો અમલ થવાથી વિલસુ પણ બેઠી થઈ. તો પણ તેના બસાઈ ગયેલા શરીરને તકીયાની જરૂર પડે તેમ હોવાથી નિમકહલાલ બીમડાએ એક મોટો તકીયો લાવીને તેણીના પાછળ ગોઠવ્યો. અને “બહુ રતના વસુંદરા” નું કહેવત વાદ કરતા કરતા લોકો પોતપોતાને સ્થાને ગયા. હવે ફક્ત સુખલાલ શેઠના અને બહુના સ્નેહીઓજ રહ્યા અને તેઓ પણ ત્યાં સુખાનંદ ભોગવવા બેઠા. પ્રેમુભાઈ અને રસિકમંથુ સમાજ ॥ સજ્યો પણ ત્યાં બેઠા. હવે બહુ અને વિજાસવતીને કોઈ ચાતચિતથી મુર્છા આવી જાય નહિ એટલી મનની દૃઢતા પેલી નિશાની અને રસાયનની દવાની અસરથી થઈ હતી તેથી બ્રહ્મચારીજી બીમડાના સામું જોઈ બોલ્યા:—

“વિજસુ વહુનું નામ દીવાળી વહુ છે એ વાત તો આજેજ મેં જાણી તેને માટે હું તારો પાડ માતું છું: અને આ કુટુંબમાં તે હમેશને માટે દીવાળી રહેજ અને જીવી રહે એમ પરમેશ્વરની આગળ પ્રાર્થના કરું છું.”

સમજી માતાઓ પોતાનાં નાનાં બાળકો માટે કામીનીઆ ઓઢણ વાપરે છે બીજાં તેણીની માફક નુકસાનકારક તે નથી એમ સમજે છે.

બોલવાની હવે બારી મળવાથી વતોડો બીમડો બોલ્યો:—
 “અરે આપજી ! એ કથ્યા તો બહુ લાંબી લચરક સે ! બાબી
 શાખને પગણાવીને અમે હઉં લિયાવ્યા, તેના થોડાક મહીના લગી
 તો દીવાળી બાબી કહી કરીને બોલવાથી મારું હલકું ઈનામ મને
 તો મઠે ચઢી ગયું. પણ પાછગથી તો બહુ શેઠે ઈમિનુ નામ
 વનાશવંતી બાબી પાડયું; તે મને ભુડો ! આવડે નહિ; અને
 બહુભાઈ રાજ ધખે ! અમ કે મને આપજી ! “ દીવાળી બાબી ”
 મુઠે ચઢી જાયેલાં. પણ આપણે નાના શેઠ પણ શેઠશાખ ! મનનો
 હકમ પણ માથે ચઢાવવો. તેથી મોડાકૂટ કરીને પણ વનાશવંતી
 બાબી નામ ઘયાદ કરી લાધું મં કરી જુગની ! જિમ હરિચંદણ
 રામની રાણી તારાવંતી, ગોપીચંદણ રામની મા મેનાવંતી, અને
 કરશણ ભગવાનના વહુ જાણવંતી તેમ બહુભાઈનાં વહુ મારાં
 બાબી વનાશવંતી-ઇમ ગોખા ગોખીને વનાશવંતી બાબીનું નામ
 જીભે તો ચઢાવ્યું ! તોય મારા કઠણ કરમનો પાર ન આવ્યો.
 પાસા બહુભાઈએ ચીધું મુડયલ ! તને નામ નથી આવડતું !
 બહુભાઈ પોતે મારા મેનોજી થયા. એ મને બાંધી બોલીને ગોખાવે
 અને હું “વનાશવંતી બાબી. વનાશવંતી બાબી” ગોખું. હું તો
 ભુડો ! ખરું બોલું કે “વનાશવંતી બાબી” પણ બહુભાઈ કહે
 ‘ભૂલ કરે છે ? હું તો અખ્યરે અખ્યર છુટો પાડીને બોલું કે
 ‘વનાશવંતી બાબી ? પણ બહુશેઠ કરે—’ તને ભૂલ થાય છે. ’ આ
 મોડાકૂટમાં બહુશેઠ મારા ઉપર એક દી બહુ ગુસ્સેધિયા અને મને
 કાઢી મૂક્યો. (બહુના સામું જોમને) ક્યમ શેઠશાખ ! દારી વાત
 કહું સું ને ? હું તો આપજી ! ઘેર હેંડ્યો ગ્યો પણ એકવાડીયું

ઓટોદિલબહાર સંતનો રાખ છે.

પણ ભીમડા વિના કોંય હેડે કે ? મારા વના આ ઘરમાં કોઈ પુરૂં પડી હકે નહિ ! માહરાજ ! હા ! હંતોક આ તો હાથે પાણીએ કાઢે અને વાહણુ પણ ઉટકે, પણ વિલસુ ભાભીથી કાઈ એક હળીએ ઉંરી થાય કે ? પેલું કરમત—અરે—શરમત પીવું હોય તો ભીમડો હાજર ! પેલી આ કરવી હોય તો ભીમડો ચાકર તિયાર ! પેલી કારી ઉકાળરી હોય તો ભીમડો ઇયે ! આખરે બકુભાઇજ મને મારે ઘેર આરી તેડી લવ્યા; અને તયાણુ અખ્યરનું 'કુંકું' નામ "વિલસુ ભાભી" શીખવ્યું તે હું ઝપાટામાં શીખી ગ્યો. પણ બકુભાઇ તો કહેસે હજી ઇમાંય કસર છે. પણ બકુભાઈ અને વિલસુભાભી મેહેરબાની કરી ચલાવીસે, એકણે નમે સે, આપજી !”

આ સાંભળી જોએ કાંઈક દેશી વિચારના હતા તેમને અને બ્રહ્મચારીજીને આપણા નવરસિક બંધુઓના ચાપલુસી આ હિશી-આરી વાળી રસિકતા અને રસજ્ઞતા ઉપર હસવાની સાથે ખેદની લાગણી ઉપજી. બ્રહ્મચારીજીએ વળી રમુજમાં વધારો કરવા બકુભાઇને પૂછ્યું:—“પણ ભાઇ ! તમારું મન આટલે બધે ફરજે દુભાઇને આવો પરિણામ આવે તેવું શું કારણ બન્યું હતું ? તમારાં માતા પિતા તમારે માટે અને તમારી વહુને માટે પાણીને બદલે દુધ હાજર કરે છે.”

તેમાં ખરી ટીકા કરતાં ધીરજબાઇ બોલ્યા:—“અને આ ઘરમાં વહુને અને છોકરાને છુટ પણ એટલી બધી છે કે આવું

ઓટો દિલબહાર સેટાનો રાજાં છે.

તો બીજા હિંદુ કુટુંબમાં નભેજ નહિ. આપણામાં તો વડીલની મરજદએ મોટી વાત છે !”

આથી છેડાઈ પડેલા બકુલાઈએ અને તેમના રસિક બંધુઓએ જુના વિચારના બંધનો છિપર ખૂલ વાણીની તોપનો મારો ચલાવ્યો; અને તેના સપાટામાં બિચારા સુખલાલ શેઠને અને સંતોષકાકીને પણ ખૂલ વધાવી લીધાં; અને “પછી પછને માટે તેમના મકકે જવાના સ્વભાવને લીધે અને વહુને દવા બદલવા જેવા પ્રાણના રક્ષણના અત્યંત જરૂરના કાર્યમાટે પણ નહિ લેઈ જવા દેવાનાજ કારણથી આ વહુની છુંદગાની પણ મરણના ભયમાં આવી પડી છે. રસળાલ બકુલ તેના વિના રહેજ પછી પૈસાને મધ મૂકીને ચાટવાના હતા ?”-વગેરે વગેરે હળવે ટીકાઓ સુધારેલી ભાષાની ભલકમાં કરીને બિચારા સુખલાલ શેઠને અને સંતોષ શેઠાણીને રસિક યુવક મંડલે તો “પાછનાં પાદશાહ” બતાવ્યાં. પણ તે બિચારા છોકરો કે વહુ તેમના નાણુક સ્વભાવ પ્રમાણે દિલ દુભાવાથી કાંઈ પાછાં મૂર્છા ખાઈ જશે એવા ઉરથી એક શબ્દ પણ બોલ્યા વિના પોતાની આંગળી-માંથી ડળક ડળક આંસુ પાડવા લાગ્યાં. તેમ તેમ યુવક રસિકાએ એમ બાણ્યું કે હવે આ વૃદ્ધોને તેમની કહાર વર્તાણુકને માટે પસ્તાવો થાય છે. અને તેથી તેઓ કરીને એવું કરે નહિ એવા રીતે તેમની ખોડ ભૂલાવી દેવાને એ આજ કાલના નવરસો-મત પોરિયાઓએ તેમને ગણ્યા બની શીખામણ દેવા તરીકે અનેક હૃદયભેદક વચનો કહ્યાં; અને છેવટે પ્રેમુલાઈ દાક્તરે ઘણા

વેપારી જેને સાફ સસ્તું નેલ આપે છે તેમાં તેઓને કામીનીઆ કરતાં વધુ નફો મળે છે તે ખરી રીતે બેતાં હલકું તેલ હોય છે.

આગ્રહ સાથે સલાહ આપી કે:--“ તમે આ વહુને અંતે છોકરાને મદાયલેશ્વર હવા બદલવાને માટે મોકલો. નિકર આજે કાકતાલી ત્યાં જ શોકમય નાટક બંધ રહ્યું છે, તેજ નાટક આખરે તમારે જીવાના દિવસે આવશે. ”

સુખલાલ શેઠને વારંવાર આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું નથી તેમણે કહ્યું કે: “ જો બ્રહ્મચારી મહારાજની સલાહ હોય તો હું ગમે તેમ તજાઈને પણ એવો ખર્ચ ઉઠાવવા તૈયાર છું. ” મંદવાડને ખાટલે મદાયલેશ્વર જઈને અમારા કુટુંબના મોભા પ્રમાણે રહેવું એ થોડા ખર્ચનું કામ નથી. ”

બ્રહ્મચારી મહારાજ કહ્યું:--“ આપ જોવા સમર્થ પૈસાદાર ગમે ત્યાં હવાફર માટે જઈ રહે તો તેમાં કાંઈ બાધ નથી. પણ આ વહુની તબીબત આવી થઈ જવામાં કારણ હવાનું નથી. પણ તેના શરીરને અંતે મનને જુદીજ તરેહનો હેવા પડી ગયો છે, તેજ તેના મંદવાડનું કારણ છે. ”

બકુલ આથી છોડાઈ જઈને બોલ્યો:--“ વૃદ્ધોને હમેશ માણસો કરતાં પૈસા પ્યારે હોય છે ! પ્રેમુભાઈ ! તમે એ માથા-ફાડ જવાધા. એમાં કાંઈ વળવાનું નથી. એ તો તમે મને જે જોગવાઈ કરી આપી છે, તેટલામાંજ હું હવાફર કરવા મારી વિલસુને મદાયલેશ્વર લેખ જોઈશ. ”

એટલા દીલબહાર દરેક ઠેકાણે મળે છે યા મિ એંગ્લો ઈન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની જુમ્મા મસજીદ--મુંબઈ.

બકુલના આ શબ્દો સાંભળીને સુખલાલના સમગ્ર સુખનો નાશ થઈ ગયો. તેમનાથી બોલ્યા વિના રહેવાયું નહિ:—“અમે પૈસા પ્યારો કરનાર છીએ ! માણસની કિંમત તો તમેજ જાણનાર છો ! ઠીક ! તમને ફાવે તેમ બોલો. અમે આટલા દિવસ લગી પૈસા પ્યારો કર્યો હોત તો તમારી કેળવણી, ધરનો વભો, તમારાં આ વિલસુ સાથે લગ્ન વગેરે ક્યાંથી થાત ? ઘરડાની આબરૂ, અને આ મોટાં ઘરો કે જેની મરાયતમાંજ દર વર્ષે લગલગ સઘળી ઉપજ પૈસી જાય છે, તે શિવાય ઘરડાની કાંઈ પૂંજ મારી પાસે નથી. પરાણે વભો નિભાવું છું, આબરૂ પ્રમાણે ફૂંડો અને ડીપોમાં ભરું છું; અને પ્રતિષ્ઠા જાળવું છું. દેવું મારે નથી અને હું કરવા માગતો નથી. આ નવા ભણેલા બકુલાઈથી, અત્યારે જે પરમેશ્વર મને બોલાવી લે તો, એકસો રૂપીઆનું પણ દેવું હશે તો અપાય તેમ નથી. તે ભણવામાં હોશિયાર છે; પણ હવે ભણતરની તેથી કદર નથી, અને ઘૈરાનું શરીર તક લેદી છે. પચીસ વર્ષ લગી આપની કમાઈ ઉપર ભણનાર હાલના યુવાનોને તન તોડી ઉઘોગ કરવાની ટેવ પણ નથી અને ટેવ હોય તો પણ તેવાં ઉઘોગનાં દ્વાર ખુલ્લાં નથી. પગારદારી ઉપર પતરાળના દહાડા હવે રહ્યા નથી. અને કમાવા કરતાં ખર્ચવાની ટેવ અને ખર્ચના રસ્તાઓનું જોર વધતું જાય છે. તેથી મારો અત્યારેજ અંત આવે તો એક પાઈનું પણ દેવું મૂકી જવું પડે એવી સ્થિતિમાં હું કહીપણ આવવા માગતો નથી. મેં પૈસો વહાલો કર્યો નથી. કેમ કે પૈસો મારી પાસે સિલકમાં રહી શકતો નથી. છતાં મને આપ્રમાણે પૈસાનો પ્યારો ગણવામાં આવે છે—એ

કામીનીઆ બોઈલ બજારમાં લેતાં વેપારી તમોને કહે કે બીજું

ઉંચું તેલ આપું? તો કહેજે કે કામીનીઆ બોઈલજ જોઈએ છે.

મારું દુર્ભાગ્ય છે ! હું કાંઈને દોષ દેતો નથી, પણ મારાં પેટનાં સંતાનજ જ્યારે મને ખોટા આકારમાં જુએ છે, ત્યારે ખીજને શું કહવું ? એમાં સંતાનનો પણ દોષ નથી. દોષ મારા જેના મૂર્ખાનો છે. મને વિદ્યા ઉપર પ્રીતિ ઘણી હોવાથી મારી સ્થિતિ અંદર ખાનેથી તંગ હોવા છતાં પણ મેં પૈસાને કાંકરો ગણીને આ પુત્રને લાલુઆથો અને દરેક પ્રકારની તેને સ્વતંત્રતા આપી મુઠ્ઠેલા મિત્ર મંડલમાં નામું રાખવાને માટે મેં પ્રયત્ન જારી રાખ્યો, તેનુંજ આ ફળ થયું છે. હે સરસ્વતી ! હે ભારતી !! તારી ઉપાસનાનું પણ જો આવું ફળ થયું તો આંખે આકાલિયાં ઉતરવાનો કલિયુગનો સમય આવી પહોંચ્યો. પણ કળિમળ હરણ તારાં ચરણ કમળના સેવનનું આવું ફળ ! અરે રે મને કાંઈપણ મોહ આ જીવન ઉપર હવે રહે તો નથી ! ”

સુખલાલ શેઠે સરસ્વતી સેવનનું આવું અનિષ્ટ ફળ થયું એમ કહીને શ્રીશારદા દેવી પ્રત્યે અનેક ઉપાલંબનાં વચનો કહીને કકળતી આંતરડીએ પુત્રને ફળવણી આપ્યા સંબંધ પશ્ચાત્તાપ કર્યો. એવામાં એકદમ બારણા આગળ પ્રકાશ જણાયા અને સરસ્વતીનાં એ સ્વરૂપ એક સરખા દેખાવવાળાં, પણ એક અત્યંત નેજસ્વી, અને ખીજું રૂપ નિસ્તેજ અને બાવરા જેવું જણાતું હતું. પેલી મહા તેજસ્ય શારદાએ ખીજુના ગળામાં પોતાના અંકુશનો આંકાડો નાખેલો હતો, તે વડે તેને સુખલાલ વગેરે બેઠા હતા તેમની આગળ ખેંચી આણી અને ખીજે હાથે તે નિસ્તેજ મૂર્તિના હૃદય ઉપરનું પટ પેલી મહાજ્યોતિર્મયી ભારતીએ ખેંચીને સુંદર વાળ એ દરેક સ્ત્રીની મગરૂરી અને આનંદ છે, તે પ્રાપ્ત કરવા માટે સ્ત્રીઓ નિરંતર કામીનીઆ ઓછા વાપરે છે.

.....ને ચારી ઉપાસનાનું કળ નથી. પણ આ દેવતા પ્રકૃતિ
 'શ્રમસ્થા' નો ઉપાસનાનું જ એ કળ છે !

અલગું કર્યું. તે તેના કાળજમાં, ચૂંડલનો વાસો પોલો હોય છે પણ—તેના કાળજમાં તે આરપાર ગયેલું લગદાલું જણાતું હતું. તે બતાવીને કરડા પણ ગંભીર ધ્વનિથી શ્રીભારતી દેવી બોલી:—“ જુઓ, ભારત સંતાનો ! સાંભળો સુખલાલ શેઠ ! જે જે અનર્થ થયો છે, તે મારી ઉપાસનાનું ફળ નથી. પણ આ હૈયા કુટી ‘બ્રમરૂપા’ ની ઉપાસનાનું જ એ ફળ છે ! હું બ્રમરૂપાની ઉપાસનાનું ફળ આ પ્રજ્ઞાનંદ માં જુઓ. મારી ઉપાસના હાલ ઘણા થોડાજ માણસો કરે છે. બાકી લગભગ સર્વે આ બ્રમરૂપા ના ભક્તો થયા છે. મારા ઉપાસક સ્ત્રીપુરૂષોના દાખલા વેદ પુરાણાદિકમાં જુઓ. તેઓ કહણ જ્ઞાન વિજ્ઞાનનાં અને બોધ-મય કાવ્યોના અભ્યાસી હતાં, તેને બદલે હાલ જ્યાં ત્યાં કાનસ્વાદિમાં ઉન્મત્ત “રસિકડાં” ના રાગડમાંજ સર્વસ્વ મનાવા લાગ્યું છે; અને આ હૈયાકુટીના પરિવાર પણ ચોમાસુ જીવાતની પેઠે જ્યાં ત્યાં ઉભરાવા લાગ્યો છે. મારા ઉપાસકો અતિ સુખમાં પણ પહાડ સમાન અચલ શ્રી હરિશ્ચંદ્રાદિક જેવા થઈ ગયા છે, જ્યારે આ હૈયાકુટીના ઉપાસકો સુખમાં પણ દુઃખ કદપી તથા અન્યાય અને અધર્મરૂપ રાગાન્ધતામાં પ્રેમપાની ખુરી મરવાને ઝડનના રોટલા તરીકે વણાય છે અને શેકાય છે. મારા ઉપાસકો ભીષ્માદિક જેવા બાણશય્યા ઉપર પડ્યા પડ્યા બ્રહ્મજ્ઞાન અને ભગવદ્ભક્તિનો ઉપદેશ કરતા હતા અને હાલના આ હૈયાકુટીના મુળવરો પોતે ફજેતીને ફાળકે ચઢેલા છતાં અને નકટા અને નકટ થઈ પેટ ભરતા છતાં પણ વિધવાઓને પણ પરણેતરના લડાવા લેવાનો ઉપદેશ વગેરે વિષય વાસનાના આચાર્યો બનીને કરે છે.

પ્રો. જેમ્સની વીજળીક શક્તિની ગોળીઓની વીજળીક ક્રીયાના યોગથી નબળાઈના દરેક દરદો ઝડપથી સારા થાય છે.

મારા ઉપાસકો દધીચિ જેવા પોતાના મરણ પછી પણ પોતાના હાડકાંથી પણ અસુરોનો ક્ષય કરી દેવોનો જય કરવા સમર્થ હતા, જ્યારે આ હૈયા કુટીના ઉપાસકો ખાનપાન તથા માન અકરા-મની મ્હોકાણે પોતાની જનનીને પણ હરાજ કરવામાં માન સમ-જવા લાગ્યા છે. ઉપાસના કરો તો મારો કરો, અને જે તમને ખોટું ફળ થાય તો મને દોષ દો; પણ આ હૈયાકુટીનો આશ્રય કરો તેથી થયેલા ફળને માટે મને દોષ દેશો નહિ ! ”

બ્રહ્મચારીજીએ એકદમ ઉડીને બ્રહ્મરૂપા શ્રીભારતી દેવીના ચરણ આગળ સાષ્ટાંગ દંડવત કર્યાં. તેમને માથે પોતાનો વરદ હસ્ત મૂકીને શ્રીભારતી પ્રસન્ન મુખે બોલ્યા:—“ વત્સ ! વરં શ્રુહિ.”

બ્રહ્મચારીજી હાથ જોડી બોલ્યા:—“ માતર ! અત્રે જે મંડ-લીને આપના દર્શનનો લાભ મળ્યો છે, સહિમાથી બ્રમરૂપા વિદ્યા જજો, અને આપ બ્રહ્મરૂપા પોતે નિવાસ કરજો. આપના આ પવિત્ર ભારત વર્ષ માંથી આ બ્રમરૂપાને દેશવટો દેઈ, આપનાં સંતાનોને આપની પ્રતિ આકર્ષજો. ” “ અસ્તુ ” કહીને શ્રીભારતી અંતર્ધાન પામ્યાં, બહુ અને વિવ્રસુ સખળ તન અને મન પામી પિતૃભક્ત તથા દેશભક્ત થયાં. રમિક બંધુસમાજ તે ધાર્મિક બંધુસમાજ થયો. અને બ્રહ્મચારીજી શેઠની રજા લેઈ બંગાલે ગયા.

અમારી સઘળી દવાઓ બળરમાં વેચાય છે, નહીંતર ધી એંગલો ઈંડીયન ડ્રગ કાંં જુમામસ્જીદ મુંબઈમાં લખી મંગાવજો.

મિસિસ કમલાબાઈની

અપ્પલા સંજીવની.

સ્ત્રીઓ માટે ગોળીઓ.

ગરભરથાન અને સ્ત્રીઓના અટકાવ સંબંધી સઘળા રોગોના દેશી ધંધાજ. હજારો ઓરતો મિસિસ કમલાબાઈની ગોળીઓ ઘરમાં રાખે છે અને જ્યારે કોઈપણ પ્રકારના ગરભરથાનના દરદ જેમ કે. અટકાવ સાફ ન આવવું, પેડુનો દુખાવો, અનિયમીત અટકાવ, લોહીવા, સફેદ ધાતનું જવું, કસુવાવડ, ગરભરથાનનો સોજો, ગરભરથાનનું ખસવું વગેરે હરકતો આવી પડે છે ત્યારે તરતજ તેઓ તેનો ઉપયોગ કરે છે. અને તેઓ ખીજનને ભલામણ કરે છે અને તેથી તેનું જળદું વેચાણ થાય છે. કાં. ૩. ૧ પૉસ્ટેજ તથા વી. પી. ૪ આના, વીશેષ માહિતીનું કચેટલાગ મફત. નકલી માલથી સાવધ રહેજો

મિસિસ કમલાબાઈ જી. એમ. સી.

કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ.

સમતામાં સમુદ્ધાનીમી પુસ્તકો આપનું શ્રેષ્ઠ માસિકપત્ર

હિન્દમાં વાર્ષિક લવા-
જમ રૂ. ૧-૧૦ ૦
હિન્દ બાહ્ય રૂ. ૧-૧૪

વિવેચક

કદ રોયલ ૮ પેજ ૩૨
પૃષ્ઠ શ્રેષ્ઠ લખાણોથી
ભરપૂર દર અંગરેજી
માસના પ્રારંભમાં
પ્રગટ થાય છે.

ઐતિહાસીક સંસારીક નવલ કથાઓ, ધર્મ નીતિ અને સાહિત્ય સંબંધીના ઉત્તમ લેખો ઉપરાંત અંગાલી, મરાઠી, હિન્દી અને અંગરેજી ભાષાનાં ઉત્તમ માસિકોમાંથી ઉત્તમ લેખોનાં સરળ ભાષાંતરો આ માસિકમાં આવે છે. દર વરસે ઉત્તમ ભેટ બુક મફત મળે છે. ચાલુ માસમાં ગ્રાહક થનારને ૧૮૧૩ તથા ૧૪ ના વર્ષની ભેટ બુક ૬ જે એક અતી રસીક છે તે મફત મળશે માટે તુરતજ ગ્રાહક થઈ પાછલા અંકો મંગાવી લેવા. નમુનાના અંકોમાંટે બે આનાની ટીકીટ બીડવાથી મોકલીશું. નીકળનું ઉત્તમ સાધન ભાવ પુછો. લખો વ્યવસ્થાપક 'વિવેચક' માસિકપત્ર નં ૨૪ લાહરસ-નાંદાદ.

ચાલુ માસમાં ગ્રાહક થનારને નીચેનાં ઉત્તમ પુસ્તકો અર્ધી કિમતે મળશે સમાજ (શ્રેષ્ઠ નવલકથા) પૃષ્ઠ ૨૫૦ કિમત રૂ. ૧ સરયુ (વીરરસ પ્રાધાન્ય નવલકથા) પૃષ્ઠ ૧૫૦ કિમત આઠ આના સુલતાન બાહાદુરની ચિંતોડપર ચડાઈ. ' ગુજરાતી ' પત્રની પ્રખ્યાત ભેટ પદમનીનું અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૫૦ કિ. રૂ. ૧-૦-૦ કાવ્ય કુસુમ પૃષ્ઠ ૧૦૦ કિ. ૮ આના. હિન્દના મહાન પુત્રોનાં દુકાં જીવન ચરિત્ર કિ. ૩ આના વિશેષ પુસ્તકોમાંટે અર્ધાં આનાની ટીકીટ બીડવાથી પ્રાપ્તસલીષ્ટ મોકલીશું.

લખો:—વિવેચક ઓફીસ લાહરસ-નાંદાદ.

પેકેટાપર અમારું નામ અને ટ્રેડ મારક જોઈ
અસલ દવા લેવી.

આ ચમત્કારીક દવાથી વાનાં દરદ (Rheumatism) સાંધાના દુખાવો (Gout) હાથપગોની કળતર, પીઠ તથા કમરનો દુખાવો, વધરાવળ વીગેરે તમામ જનતાના નવા જુના દુખાવા અને સોજા થોડાક વખતમાં એકદમ જડમુળથી મટી જાય છે અંગાર કે ખીજી કાઠ ચીજથી બળી જાય ત્યારે તાપડોળ જમખો લગાડવાથી તરત ઠંડક વળે છે પુલ્લા નીકળતા નથી, અને જખમ પણ બેચાર રોજમાં રૂઝાઈ જાય છે. જમખોના આવા ચમત્કારી ગુણો ખીજી કાઠપણુ દવાઓમાં નથી. હમણાજ લઈ જાવો.—કી. પાટ એકના દશ આના, ટપાલ ખર્ચ જુદું.

દોરાબજી મચેરજી શીટર, મુંબઈ—“વાનાં દરદથી સપડાઈને મારા હાથ પગે લુલા થઈ ગયા હતાં અને બહુજ દુખતા હતા, પણ મને કહેતાં ખુશી ઉપજે છે કે ડા. હરમીટના જમખોથી મારું દરદ એકદમ મટી ગયું છે.”

મેહરબાઈ કુંવરજી, ચીરાબજાર—“વખતોવખત મારા હાથપગોના સાંધાએ આવતા ને બહુજ દુખતા હતા. ડા. હરમીટના જમખો વાપરવાથી હવે તેમ નથી.”

શાપુરજી ડી. મીસ્ત્રી, પરેલ—“હાથપગોના કળતર માટે જમખો બહુજ અકસીર દવા છે. હું હંમેશા વાપરું છું અને ખીજાઓને પણ વાપરવાને ભલામણ કરું છું. મળવાનું છે.—સોરાબજી ડી. પટેલની કું, પારસી બજાર ક્રાંટ અને એ. એમ. હક્કરની કુંપની—ફેદા ખીલડીંગ જુમામસેજીદ.”

માલિક—કલકતાવાળા એસ. હરમીટની કુંપની.
ધર્મિત્રીક દવાખાનુ પનાલાલ ટેરેશ, ત્રામટર્મીનસપાસે. આંટરોડ મુંબઈ.

શ્રીઓને ગુપ્ત દરદાની અકસીર દવાઓ.

તરેહવાર પ્રકારના દુષ્ટ રોગો જેવો કે જાતજાતના સ્ત્રીરોગ નીચમીત અટકાવ ન આવવો, પેટનો દુખાવો તથા ખુલાવો છોડ, કસુવાવડ, પીસાળમાં બળતરાં, સુવારોગ, તરેહવાર જાતની ગરમી, ઉપદંશ દરકાઇ પ્રકારનો ધીમો તથા મોટો તાવ વીગેરે બધી જાતના રોગો દુર કરવા માટે પુષ્કળ મેહનતે ખાસ અનુભવીઓની મદદથી બહારગામ તેમજ અંતરે રહેતાં હમારાં કદરદાન ગૃહાિકાની ખાસ સગવડ માટે હમોએ મોટા જથ્થામાં તૈયાર કરી રાખેલી છે અને જે દરેક દવાની કીંમત પણ સર્વ પંક્તીનાં ગૃહાિકાને અનુકૂળ પડે એવી રાખેલી હોવાથી હમોને ફક્ત એક કાર્ડ લખી એ દવા પૈકી કાઢપણુ દવા મંગાવી ખાત્રી કરી જેવા હમારી વીનંતી છે.

મિસેસ લક્ષ્મીબાઇ પાખાડે સી. એચ.

ચર્નીરોડ—ગિરગામ, મુંબઈ.

મોટાં ઇનામો ! મોટી ભેટો !! મોટાં ઇનામો !!!

રમુજી ભાષામાં સંસારીક, વ્યવહારીક તથા ધાર્મિક
વિષયો ચર્ચાવતું રમુજી માસીક

—ખુલખુલ—

કસાયલી કલમથી લખાયલી ટુંકી વાર્તાઓ, કવિતાઓ, હાંમેનિયમ ગાઇડ તથા સ્કેચો વગેરે આવશે. આઉપરાંત એક મોટી ઇનામ માળાની ગોઠવણુ રાખી છે તેમાંથી દરેક ગ્રાહકને ઇનામો મળશે. ચાલુ માસની આખર સુધીમાં નામ નોંધાવનારને એક તદ્દન અલાયદી ભેટ મળશે. પહેલો અંક બહાર પડ્યે વી. પી. થી મોકળવામાં આવશે. છુટક નકલ માટે જે આનાની ટીકાટ ખીડવા. વાર્ષિક લવાજમ ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ સાથે. એજન્ટ બેઠાએ છે.

લખો:—વ્યવસ્થાપક “**ખુલખુલ**”

(આંચ) રૂપાળાનો ટેકરો. સુરત.

ડાક્ટરોને ઘેર પૈસા જતા અટકાવવા શાને સરજી જવું ?

ડા. લોખંડવાળાનાં

પેનક્યુર

ને, જે સમાન દુનીયામાં અન્ય કોઈ હિપાયજ નથી.

સળેખમ, દમ, છાતીનું બળવું, અજીર્ણ, કોલેરા, ઈન્ફ્લુ-
એન્ઝા, ઇત્યાદિ દરદો તત્કાલ નારું પામે છે. માત્ર ઉપરથી ચોપડ-
તાંની સાથેજ દરદો સારાં થઈ જાય છે. વીંછી, કાનખજુરાના ડાંખ
ઉપર ચોપડવાથી બળતરા દૂર થાય છે.

એજન્ટ:—નગીનદાસ પુરૂષોત્તમદાસ,

અંગિકા ડીસ્પેન્સરી, કાંદાવાડી, મુંબઈ.

સુમન-માળા નીચેના ઠેકાણેથી મળશે.

મુંબઈ.

માધવભાગ-હિન્દ એજન્સી-બુકસેલર્સ.

,, ,, અમિહોત્રી, કાવળે-બુકસેલર્સ.

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ—એમ. પી. કાકુની કું

પારસી બજાર સ્ટ્રીટ, કોટ-લક્ષ્મીદાસની કું.—બુકસેલર્સ.

કાલબાદેવી-વસનજી પરમાનંદ—બુકસેલર્સ.

બહાર ગામ

ઉમરેઠ—સુમનમાળા અંચ આફિસ.

અમદાબાદ—સી. એમ. ત્રિવેદી, ચાંદલા સ્ટ્રીટ.

ઈદાર—બીકાજી બળવંત વાણે, કૃષ્ણપુરા.

સુરત—માસ્તર એન્ડ કો. શ્વાળાનો ટેકરો.

કરાંચી—માધવજી પ્રેમજી રાય-નાનકવાડા.

નડીયાદ—સી. પી. પરીખ-ખારીપોળ.

સ્રીરાગ ચિકિત્સા

નું પુસ્તક મંગાવનારને ઉપરનું ફેલેન્ડર મફત મળશે. માત્ર ૦-૩-૦ ની પોસ્ટ ડીકીટો બીડી તમારા નામ ડીસેંબરની આખર સુધી નોંધાવો.

મદરવિનાશક ઑશીસ.

ખંભાત—૪. (ગુજરાત)

૨૫ ટકા વાર ફંડમાં આપવા કરાવ કરેલા છે.

એક પંથ દોકાજ. તુરતજ ખરીદો છે.

૪૩ ફોટો સંગ્રહ અને ૧૮ પ્રકરણો.

યુરોપની ભયંકર લડાઈ. (પૂર્વાધ)

બ્રિટિશ રાજ્ય પ્રત્યે વકાફાગી.

લેખક:—જે. એમ. પંડ્યા.

હાલમાં યુરોપમાં ભયંકર લડાઈ ચાલુ છે. તેની સંપૂર્ણ અને શરૂઆતથી હકીકત જાણવાને કાણુ ઇન્તેજર નહીં હોય? વર્તમાન પેપરોમાં જે હકીકત આવે છે તે તુટક તુટક હોય છે. એમાં લડાઈની એવી સંપૂર્ણ અને આમેલુમ વિગત આપેલી છે કે જોતી વાંચનાર જાણે લડાઈના મેદાનમાં ઉભો રહીનેજ જોતો હોય એવો ખ્યાલ થાય છે. વળી જુદા જુદા લડાઈમાં લાગ લેતા રાજ્યોના તથા બારકસો, ટારપીરો વીગેરેના ફોટો આપેલા છે. સીવાય યુરોપ ખંડનો રંગીન નકશો સાથે આપવામાં આવે છે. કીંમત ૦-૩-૦ ટપાલ ખર્ચ ૦-૨-૦ વી.પી.થી ૦-૧૫-૦.

લખો:—સુમનમાળા ઑશીસ, ગીરગાંવ-મુબમ્બઈ.

ગુજરાતી આના માળા.

‘સુમનમાળા.’

છઠું ‘સુમન’

પૌષ કૃષ્ણ ૧૪ (સંક્રાંતિ) ના દિવસે બહાર પડશે.

પ્રકટ થયેલાં સુમન જ્ઞેયાર્થી દ્રાઢ પાણ વિચારશીલ
મનુષ્યને જાણાયા વિના નહિ રહે કે આવાં
હિતમ ‘સુમન’ ઘણીજ જૂજ કિમતે
જનસમાજને મળે છે.

એજ દા જોડ્યે છે.

લેખો—સુમનમાળા ઑફિસ,

ગિરગામ, મુંબઈ.

